

A zágrábi katedrális 17. század végi könyvtárából elszármazott régi nyomtatványok horvát és magyar gyűjteményekben – A Mikulić-féle kötéstípus kutatásának eredményei*

A Metropolitanska knjižnica Zagrebačke nadbiskupije, a zágrábi katedrális egykori könyvtára Horvátország legjelentősebb régi könyves gyűjteménye. Jelenleg az érsekség letétjeként a Hrvatski državni arhiv, a Horvát Állami Levéltár őrzi. A könyvtár törzsgyűjteménye 197 középkori kéziratot, 257 ősnymtatványt, 1331 bibliográfiai egységnyi antikvát, körülbelül 3000 kötetnyi 17. századi nyomtatványt számlál, és ezek mellett számos különgyűjteménnyel rendelkezik (Janez Vajkard Valvasor könyvtára és grafikai gyűjteménye, a zágrábi jezsuiták könyvtára, Đuro Kokša zágrábi segédpüspök könyvtára stb.).¹

A könyvtár a püspökség 11. század végi, Szent László-i alapításától kezdve – még ha kisebb-nagyobb veszteségek érték is – a középkoron át fokozatosan gyarapodott, és a 14–15. századi inventáriumokban felsorolt kódexek egy részét ma is megtaláljuk a Metropolitanska knjižnica anyagában.² A gyűjtemény önálló intézménnyé válását a székeskáptalan 1640-ben hozott rendelete segítette elő, amely megfogalmazta saját könyvtárhelyiség felállításának szükségességét.³ (Korábban a székesegyház sekrestyéjében vagy más helyiségeiben őrizték a köteteket).⁴ Ugyanezen rendelet értelmében a kanonokok és püspökök könyvei tulajdonosaik halála után a katedrálisra szálltak, a könyvtár növekvő állományát

* A tanulmány az ELKH BTK Zenetudományi Intézetének Régi Zenetörténet Osztályán alakult Digitális Zenei Fragmentológia Kutatócsoport „MTA Lendület” projektjének keretében készült. A kutatás átfogó ismertetése elhangzott az V. Scriptorium-konferencián, Budapesten, 2022. november 25-én.

¹ A könyvtár állományára és történetére vonatkozó adatokat ld. MAGIĆ, Vladimir, *The Metropolitan Library over the Centuries* = MAGIĆ, Vladimir, PELC, Milan, ABAFFY, Mirna, *Cimelia Metropolitana, The History and Treasures of the Zagreb Archdiocese Library*, Zagreb, Institut za povijest umjetnosti, Prvostolni kaptol zagrebački, 2016, 5–43.

² Az inventáriumok első publikációját ld. TKALČIĆ, Ivan Krstitelj, *Dva inventara prvostolne crkve zagrebačke iz XIV. i XV. veka* = *Starine*, (13)1881, 119–149. Tkalčić közreadását kiegészítette és javította KNIÉWALD, Dragutin, *Najstariji inventari zagrebačke katedrale* = *Starine*, 43(1951), 49–81.

³ MARKOV, Antun, *Metropolitanska knjižnica = Kulturno poviestni zbornik Zagrebačke nadbiskupije, U spomen 850. godišnjice osnutka, I.*, ed. Dragutin Kniewald, Zagreb, Hrvatski izdavački bibliografski zavod, 1944, 496; idézi MAGIĆ 2016, i. m. 10.

⁴ VÖ. KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, Ivan, *Prvostolna crkva zagrebačka, Opisana s gledišta povjestnice, umjetnosti i starinah*, Zagreb, Tiskom narodne tiskarne Dra. Ljudevita Gaja, 1856, 67.

pedig az örkanonok felügyelte.⁵ Az említett könyvtárhelyiség átadására mintegy fél évszázadot várni kellett: a könyvek méltó őrzésére 1692-ben emeltetett épületet Aleksandar Ignacije Mikulić Brokunovečki zágrábi püspök (1688–1694) a katedrális nyugatról határoló erődfalon, az ún. Bakócz-torony és a délnyugati bástya között (*l. a–b ábra*).⁶ A katedrális főkapuja felé néző egyemeletes, árkádos épületrész felépítése után kezdődhetett el a könyvek rendezése, tematikus beosztása és szakszerű elhelyezése. Mindeközben a püspök kérésére egy (vagy több) könyvkötő a könyvtárba besorolt értékes nyomtatványokat – minthogy a középkori kéziratokkal ellentétben gyakorlati jelentőségük volt – egységes, új kötéssel látta el.⁷ Ugyancsak Mikulić püspök vásárolta meg és csatolta a könyvtárhoz Janez Vajkard Valvasor szlovén polihisztor értékes gyűjteményét. A zágrábi székesben utóda, Stjepan Želišćević püspök (1694–1703) a káptalannal egyetértésben, 1695-ben kiadta a könyvtár konstitúcióit, amelyek majdnem két évszázadon át szabályozták a könyvtár működését. A 17. század végén tehát a kulturális javak megőrzését és gyarapítását messzemenően támogató püspökök révén a katedrális könyvtára *Bibliotheca cathedralis ecclesiae Zagradiensis* néven jól szervezett intézménnyé válhatott.⁸

A zágrábi székesegyházi könyvtár Mikulić-féle kötéstípusa

A továbbiakban azon kötés sajátosságaival foglalkozunk, amelyet a katedrálisban őrzött nyomtatványok 1692 körül, a Mikulić-féle épületbe való átköltözés idején kaptak.

Pavao Ritter Vitezović (1652–1713), Mikulić püspök kortársa és barátja említi elsőként a könyvek újrakötését az *Ordo pontificum ecclesiae zagradiensis* című kéziratában.⁹ A zágrábi püspökök rövid életrajzát ismertető művében megjegyzi,

⁵ MAGIĆ 2016, i. m. 10. Azon törzsgyűjteményen kívüli könyveket, amelyek 1692 előtt kanoonoki hagyatékból kerültek a könyvtárhoz, ld. alább Nr. 24, 28, 30, 47, 48 (?), 53, 55, 60, 62.

⁶ MAGIĆ 2016, i. m. 10. Az épület átadásának évét (1692) kronogrammával megörökítő emléktábla felirata: „ALEXANDER IGNATIVS MIKULITS PRAESVL ZAGRABIENSIS EREXIT.” Az emléktáblát jelenleg a Horvát Történeti Múzeum (Hrvatski povijesni muzej) őrzi. A Bakócz-torony lebontása körül kialakult vita kapcsán a Mikulić-könyvtár épületét említi, fotókat és felmérési rajzokat közöl JURIĆ, Zlatko, STRUGAR, Martina, ČORIĆ, Franko, *Rasprave o Bakačevoj kuli u Zagrebu 1901. godine: „Taj nesgrapani, ružni toranj...” ili „...karakterističan primjer sredovječnog utvrdnog braništa”* = *Portal*, 2(2011), 69–101; online: <https://hrak.srce.hr/106267>. [A jelen tanulmányban megadott linkek 2023. január 6-án kivétel nélkül helyesen működtek.] – A Mikulić-könyvtár további archív fotóját közli DOBRONIĆ, Lelja, *Biskupski i kaptolski Zagreb*, Zagreb, Školska knjiga, 1991, 79. A püspök életrajzát ld. MAGIĆ, Vlado, *Aleksandar Ignacije Mikulić. 1688–1694 = Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, ed. Juraj KOLARIĆ, Zagreb, Školska knjiga, 1995, 363–369.

⁷ MARKOV 1944, i. m. 497; MAGIĆ 1995, i. m. 367; MAGIĆ 2016, i. m. 10, 40.

⁸ MARKOV 1944, i. m. 497–498; MAGIĆ 2016, i. m. 10–11.

⁹ A kéziratot ld. Zagreb, Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, III. d. 150. Hivatkozva MAGIĆ 2016, i. m. 40 (67. lj.). Hálával tartozom Lucija Konficknak, aki a kézitról kérésemre digitális másolatot készített.



1. a–b ábra. Az Aleksandar Ignacije Mikulić püspök emeltette könyvtárépület (1692) a középpütt álló Bakócz-torony és a délnyugati bástya között (1902–1906): a) az erőd falon kívüli nézőpontból (felső kép); b) a székesegyház felől (alsó kép)

hogy Mikulić a székesegyházban porosodó néhány ezer (!) könyvet ismét használatba vette, új kötéssel látta el, osztályozta és egy újonnan emelt épületben helyezte el.¹⁰ A püspök nyilván nem személyesen végezte ezeket a munkákat, inkább rendeleteiről lehet itt szó. Sajnos Ritter nem tér ki a könyvkötő személyére – nem tartotta lényegesnek, vagy talán ő sem ismerte –, így kilétét homály fedi.

A könyvek újrakötésére vonatkozó igény megalapozott volt. A Ritter leírásában porosnak, elhanyagoltnak lefestett könyvanyag – részben a zágrábi kanonokok hagyatéka – mellett ugyanis kortárs nyomtatott szakirodalommal is rendelkezett a püspökség. A 17. század végén a középkori kéziratokat, kódexeket már nem olvasták a székesegyházi könyvtárba bejáratos kanonokok, még a könyvszerető Mikulić püspök sem; az Európa neves műhelyeiből származó nyomtatványok ellenben elérhető közelségbe hozták a teológiai irodalmat és más tudományágak frissen megjelent munkáit, és mindezeket számos (latin, német, francia, olasz stb.) nyelven, így a művelődni vágyó olvasók elsősorban azokhoz fordultak. Az értékes nyomtatványok átkötése tehát egyrészt állományvédelmi szempontú volt, biztosította a hosszú távú használhatóságot, másfelől egységes, gyűjteményszerű megjelenést adott a polcokon elhelyezett köteteknek.

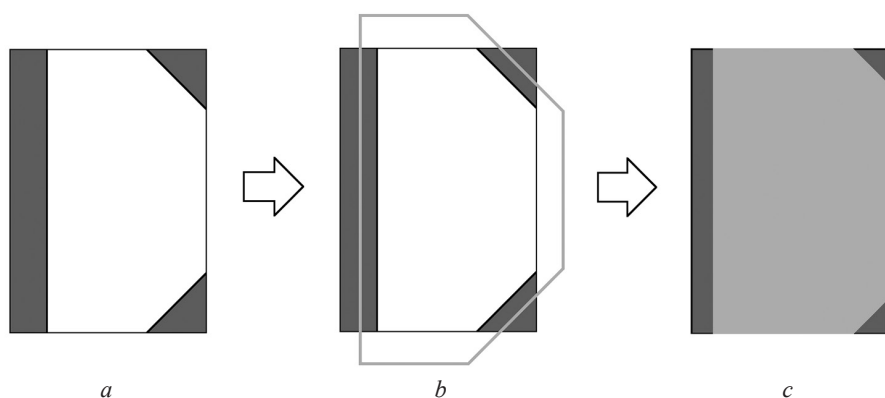
A kötés elkészítésének lépései¹¹ lényegében azonosak voltak minden könyv esetében. A könyvkötő az előzékelt könyvtestet vélhetően még a betáblázás előtt piros-fekete vagy piros-barna fröcskölt élfestéssel látta el. Ezután az üres kartonból vagy összeragasztott nyomtatványhulladékból¹² kivágott papírtáblákat a bordavégek és a bordaközökbe ragasztott pergamencsíkok segítségével a könyvtesthez rögzítette. A kötet gerincére és a táblák sarkaira növényi cserzésű, barna színű bőrt húzott fel, majd ezt követően a bőrfelületekre mindenütt lazán, díszítő jelleggel, sötét színű festéket fröcskölt (2. a ábra).¹³ Ezután a könyvtár használaton kívüli közepes vagy nagy méretű kódexeinek egyikéből kiemelt egy pergamen bifóliót, és kivágott belőle két, a bekötendő könyvtáblát átfogó téglalapot. A téglalap alakú kéziratördékek egyik szélén kb. 45°-os szögben levágta a sarkokat, és miután enyvvel bekente egyik oldalukat, vágott szélükkel rendre ráillesztette

¹⁰ RITTER, Paulus, *Ordo pontificum ecclesiae zagrabiensis*, fol. 10r: „Alexander, liber baro Mikulich de Brokunovci [...] aliquot librorum millia in ecclesia sua inter pulveres neglecta resuscitavit, novisque involucris vestita simul in classes redegit, domum pro illis a fundo extruxit...” Vö. MARKOV 1944, i. m. 493, 497.

¹¹ A könyvkötő munkafázisainak tisztázásához Gy. Molnár Kerstin és Fehrentheil Henriette könyvrestaurátorok írásos és szóbeli közlései alapvető segítséget nyújtottak, amelyet e helyen köszönök meg.

¹² Ld. alább a zágrábi Érseki Szeminárium könyveinek elemzésénél (Nr. 1). Az azonosított Mikulić-féle köteteket a tanulmányban folytatólagosan számozom, és sorszámukkal (Nr.) hivatkozom.

¹³ A fröcskölt színezés a könyvek gerincén, ill. sarkain mára gyakran elhalványodott, de a kötés szétbontásával az eltakart részekben és a könyvtábla kartonján mindig azonosítható. A színezés itt-ott megfogta a még borítatlan táblákat, így bizonyosan a már felragasztott bőrön alkalmazta a könyvkötő. Ld. például alább Nr. 32.

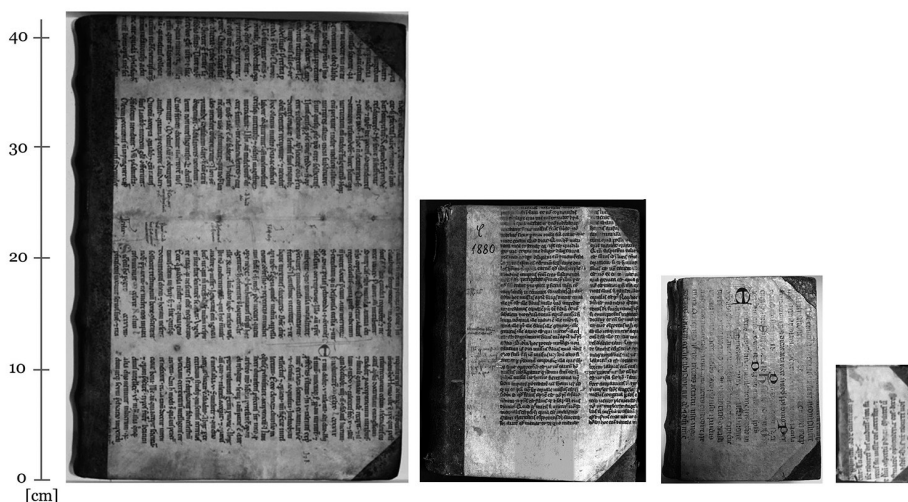


2. ábra. A Mikulić-féle kötés táblájának összeállítása: a) a gerinc és a sarkok bőrözése; b) a kódextöredék méretre szabása; c) a beütés visszahajtása és a könyv előzékelése

azokat az elő- és a háttábla barna bőrral megerősített sarkaira (2. b ábra).¹⁴ A pergament gondosan olyan méretűre szabta, hogy vékony sávban takarják a gerincet borító és a sarkokra erősített barna bőrt. Az egykori kódexlap így a kötés legkülső rétege, vagyis a 17. századi barna bőr a táblán sosem került a középkori pergamen fölé. (Azokon a területeken, ahol a barna bőr az említett módon a pergamen alá lóg, az egykori kódexlap mára általában kopottabb.) Ezután a könyvkötő a pergamen enyvvvel megkent „füleit”, az ún. beütéseket a táblák belső oldalára hajtotta, majd keményítővel kiragasztotta az előzékeket (2. c ábra). A könyv szerzőjét és címét gyakran aranyozással vagy vaknyomással jelezte a gerincen két borda között; ilyenkor a nyomás előtt az arra kiválasztott bordaközt fekete színűre festette. Az ilyesféle feliratozás ugyanakkor el is maradhatott. A polcra helyezett könyv a 17. századi bőrral bevont gerincét mutatta, a kötés középkori része a korabeli könyvtári elrendezésben nem volt szembeutúnó.

A Metropolitanska knjižnica ősnymtatványainak döntő hányadát, antikváinak és 17. századi nyomtatványainak pedig egy részét a mai napig a szóban forgó kötésben találjuk, 18. századi vagy annál későbbi nyomtatványokon ellenben nem fedezhető fel e típus. Pavao Ritter Vitezović írása mellett e tények is azt erősítik, hogy az átkötés Mikulić püspök alatt, az 1692-ben történt költözködés idején kezdődhetett el. A kötetszám alapján nem zárható ki, hogy a könyvkötői munka

¹⁴ Ilyesféle „módosított félbőr” kötetst máshonnan is ismerünk, de azok megvalósítása (anyaghasználat, díszítések stb.) némiképp eltér a zágrábitól. Vö. Toruń, Biblioteka Uniwersytecka, 1251 a, <https://fragmentarium.ms/overview/F-d6bl>. Itt jelentős különbség, hogy a bőrözés vaknyomást kapott, a sarkokat pedig a fragmentumra ragasztották. (Czagány Zsuzsának köszönöm, hogy felhívta a figyelmemet a példaként idézett lengyel töredékre.) A könyvkötői munka látható jegyein túl a táblákon lévő középkori írásmű azonosítása, a hozzá tartozó további töredékek ismerete ugyancsak megerősítheti egy történeti kötés zágrábi eredetét.



3. ábra. Különböző méretű (2°, 4°, 8°, 16°) könyvek Mikulić-féle kötésben

a főpap 1694-ben bekövetkezett halála után utódja, Želišćević püspök idején is folytatódott.¹⁵ A könyvkötői technika mindazonáltal nem változott: a katedrális nyomtatványai a 17. század végén mind azonos típusú kötésbe öltöztek.

A kötetek mérettartománya széles: készültek ívrét (2°), negyedré (4°), nyolcadrét (8°), sőt tizenhatodré (16°) méretű kötések is (3. ábra).

A kötéstípus kutatása során mindössze néhány rendhagyó megoldással találkoztunk. Kis méretű könyvek esetében például olykor elmaradt a sarkok bőrrrel való megerősítése; ezeknél az egész tábla pergamenborítású, és csak a gerinc készült 17. századi bőrből.¹⁶ Ha egy nagyobb méretű könyvtáblához egy kisebb fölióméretű kézirat állt épp rendelkezésre, a könyvkötő széthajtott bifóliókkal dolgozott.¹⁷ Arra is van példa, hogy az egységes megjelenés kedvéért egy korábbi fatáblás, vaknyomásos bőrkötés kapott a fentebb leírt módon – mintegy második réteggént – újabb sarkokat, gerincet és középkori kéziratföredék-borítást.¹⁸ Ez utóbbi nagyon ritka, a köteteket jellemzően papírkarton tábla fedi, ahogy erre fentebb kitértünk. A rendhagyó megoldás ugyanakkor bizonyítja, hogy Mikulić püspök megrendelésének hangsúlyos szempontja volt az egységes könyvtári arculat. A nyomtatványok margója ma sok esetben túlságosan keskeny, ami arra utal, hogy jelenlegi kötésük készítése során már egy korábban körbevágotott kötetet

¹⁵ A püspök életrajzát ld. SEKULIĆ, Ante, *Stjepan Selišćević, 1694–1703 = Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, ed. Juraj Kolarić, Zagreb, Školska knjiga, 1995, 371–375.

¹⁶ Ld. alább Nr. 2, 34.

¹⁷ Ld. alább Nr. 15, 25, 26, 51, 53, 54, 64–67, 70.

¹⁸ Ld. alább Nr. 29.

kellett méretre igazítani, vagyis a jelenlegi kötésük nem az első, hanem legalább a második.¹⁹

A kötéstípushoz tartozó köteteken többféle kéziratból származó kódextöredéket fedezhetünk fel. Vannak köztük liturgikus tartalmú, részben kottás könyvek (breviáriumok, misszálék, pontifikále stb.) töredékei, valamint bibliák, kommentált szentírási és jogi szövegek, patrisztikus művek, egyéb traktátusok részletei, csillogászati táblázat.

A könyvkötő munkájának egy további sajátosságára derült fény, miután 2019 januárjában egy nagy értékű, 13. századi esztergomi kottás breviáriumkötet (*Breviarium notatum Strigoniense*, BNS II) összetartozó fragmentumait sikerült azonosítani a könyvkötések egy részén.²⁰ A töredékek eredeti sorrendjének meghatározása során ismertük fel, hogy a könyvkötő az egykori kódex bifólióinak darabjait rendre a bekötendő könyv elő- és háttábláira ragasztotta, tehát szisztematikusan dolgozott. Képzeljük el a munkafolyamatot! A mester levágott egy ívfüzetet a kódexből, kihajtotta, és elkezdett dolgozni a kéznél lévő legbelső bifólióval. A kötés elkészültével a könyv két táblájára az egykori kézirat folytatólagos vagy nagyon közeli anyaga került. Miután a könyvkötő a veszteséggént leeső töredékeket eldobta, munkáját a maradék ívfüzet belső bifóliójával folytatta. Annak tartalma azonban már nem volt folytatólagos, hanem szimmetrikusan vette körül az előbbi bifólióét. És így tovább. Nyilvánvalóan az ívfüzet utolsó bifóliójába kötött könyv tábláin lévő töredékek tartalma között tapasztalható a legnagyobb hiány. Mindez nagy segítség a mai kutató számára, ugyanis a könyvkötő következetessége miatt a hordozókönyvek őrzik, és rekonstruálhatóvá teszik a töredékeiben fennmaradt kéziratok egykori ívfüzet szerkezetét, valamint igazolhatják a töredékek tartalmi alapon feltételezett sorrendjének helyességét. Egyes esetekben (például tartalom alapján bizonytalanul besorolható töredékeknél) e 17. század végi munkamódszer semmi mással nem helyettesíthető támpontot ad az egykori kéziratok rekonstrukciójához.

*

¹⁹ A könyvtest újrakötés előtti körbevágása során olykor sérültek a korábbi kézírásos bejegyzések, ld. pl. alább Nr. 30.

²⁰ A kódex azonosításának és rekonstrukciójának részletes leírását ld. SZOLIVA Gábor OFM, *Secunda pars breviarii – A 13. századi esztergomi breviárium kottás szanktoráléjának rekonstrukciója felé* = Magyar Könyvszemle, 135(2019), 307–330; SZOLIVA, Gábor, OFM, *Treasures Uncovered in the Library of the Archdiocese and the Cathedral Chapter of Zagreb. Reconstructing the Sanctorale of Esztergom Cathedral's 13th-Century Notated Breviary* = *Arti musices*, 52(2021), 2, 235–260; online: <https://hrcak.srce.hr/en/clanak/392864>.

A kötéstípus sajátosságainak áttekintése után tisztáznunk kell egy terminológiai kérdést.

A 19. századi és a 20. század eleji könyvtörténettel foglalkozó szakirodalomban nem kapott különösebb figyelmet a szóban forgó zágrábi kötés.²¹ Dragutin Kniewald egy 1941-ben írt tanulmányában Mikulić püspökről megjegyzi, hogy a könyvtárhoz tartozó, „minden kötés nélkül való könyvet bekötetett”.²² Ugyanitt említi, hogy e püspök rendelte meg az elhasznált vagy elveszett kötésű szerkönyvek „jellegzetes barnabőr kötésé”-t. Példának a Metropolitanska knjižnica MR 126 jelzetű kéziratát (*Szent Margit-szakramentárium*) hozza, amely azonban egész bőr kötésű, tehát Kniewald a liturgikus könyvekről szólva biztosan nem az általunk vizsgált kötésekre gondolt.

A típus pontosabb körülhatárolását a Metropolitanska knjižnica korai nyomtatványainak 1966 után elkezdődött tudományos feldolgozása készítette elő. A munkafolyamat fontos eredményeként Šime Jurić 1984-ben publikálta a gyűjtemény ősnymtatvány-katalógusát. A szóban forgó kötésekre a „Metropolitanski uvez” (magyarul „Metropolitana kötés” vagy esetleg „érseki kötés”) szókapcsolattal utalt, és ezzel már kötéstípust definiált.²³ A terminust a jelenlegi őrző könyvtár horvát nevéből (Metropolitanska knjižnica) vagy annak latin megfelelőjéből (Bibliotheca Metropolitana) származtatta. Vladimir Magić a könyvtár antikváiról 2005-ben megjelentetett katalógusában ugyancsak ezen elnevezést használja („Uvez: metropolitanski”), könyve bevezetőjében pedig röviden vázolja a kötések jellegzetességeit.²⁴

Az 1980-as években a kötéstípust Magyarországon is azonosították: Mezey László professzor és a Fragmenta Codicum Kutatócsoport (ma ELKH–OSZK Fragmenta et Codices Kutatócsoport) munkatársai két budapesti gyűjteményben, az Egyetemi Könyvtárban (ma ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár) és a Központi Szeminárium könyvtárában (ma a Központi Papnevelő Intézet Pálos Könyvtára) találkoztak a csoporthoz tartozó kötetekkel, ám azok zágrábi eredetére

²¹ Nem említi Mikulić püspök új könyvtáráépülete kapcsán a könyvkötéseket KUKULJEVIĆ SAKCINSKI 1856, i. m. 67–68. Ugyancsak említés nélkül hagyja Ivan Znika örkanonok (1687–1706) életrajzában a könyvtár nyomtatványainak újrakötését IVANČAN, Ljudevit, *Podatci o zagrebačkim kanonicima od 1193. do 1924.* Arhiv Zagrebačke nadbiskupije, kiadatlan kézirat, 615–622 (nr. 825). A káptalan történetéről szóló átfogó munkájában sem tér ki rá, ld. Uő, *Zagrebački kaptol (1093–1932)* = *Croatia Sacra*, 2(1932), 216–219. Köszönettel tartozom Stjepan Razumnak, aki segített hozzájutni Ivančan kiadatlan munkájához, és felelt a zágrábi kanonokokra vonatkozó kérdéseimre, valamint Davor Ferkovićnak, aki Ivančan káptalantörténeti munkájáról fotókat készített számomra.

²² KNEWALD Károly, *Esztergomi Benedictionale (XI. század)* = *Magyar Könyvszemle*, 65(1941), 213–231, különösen 229. Ld. még KNEWALD, Dragutin, *Iluminacija i notacija zagrebačkih liturgijskih rukopisa*, Zagreb, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 1944, 107 (26. lj.).

²³ JURIĆ, Šime, *Katalozi inkunabula crkvenih ustanova u Hrvatskoj: I. Zbirka inkunabula Metropolitanske knjižnice u Zagrebu* = *Croatia Christiana periodica*, 8(1984), No. 13, 154–215. Online: <https://hrcak.srce.hr/clanak/145637>.

²⁴ MAGIĆ, Vladimir, *Katalog knjiga XVI. st. u Metropolitanskoj knjižnici u Zagrebu*, Zagreb, Hrvatski državni arhiv, 2005, 8, 11, 14. Ld. még MAGIĆ 2016, i. m. 40–41.

akkortájt nem derült fény. Mezey figyelt fel arra, hogy a két gyűjtemény 15 kötetet azonos módon kötötték be, tehát közös mester („compactor communis”) munkái lehetnek. Észrevételét a szemináriumi töredékanyag 1988-ban kiadott katalógusa tette közzé.²⁵

A névtelen zágrábi könyvkötő(k) kötése, miként alább látni fogjuk, jelentős számban megtalálhatók több horvátországi és magyarországi gyűjteményben. Az egyes könyvek egykor kivétel nélkül a zágrábi székesegyházi könyvtár állományához tartoztak, és ugyanúgy 1692 körül kapták kötésüket, mint a törzsgyűjteményben lévő társaik, csak a történelem elsodorta őket korábbi őrzési helyükről. Jobbára azt megelőzően kerülhettek el a székesegyház mellől, hogy a zágrábi egyházmegye érsekség rangjára emelkedett (1852), és könyvtára megkaphatta a „Metropolitanska” vagy „Metropolitana” jelzőt.²⁶ A horvát szakirodalomban ez idáig a törzsgyűjtemény mai nevére utaló „Metropolitanski uvez” kifejezést használták a sajátos kötéstípus jelölésére,²⁷ hiszen ilyesféle könyvek a Metropolitanska knjižnica állományából voltak ismertek. A jelen kutatás során azonosított kötetekre ellenben, amelyek a Mikulić-féle könyvtárból javarészt 1852 előtt – a gyűjtemény névváltoztatását megelőzően – kerülhettek el, e megnevezés nem alkalmazható. Célszerűnek látszik ezért egy új terminust bevezetni, amely a törzsgyűjtemény szóban forgó kötéseit és az azonos eredetű, ma más intézményekben őrzött köteteket egyaránt jelöli. Sajnos az 1692 körül dolgozó könyvkötő(k) név szerint nem ismert(ek), így a leginkább kézenfekvő elnevezés használatáról le kell mondanunk. A típusra leginkább a megrendelő püspök, Aleksandar Mikulić nevével hivatkozhatunk. Ahogy korábban felvetettük, a püspök halála után nem sokkal készülhetett ugyan még ilyesféle kötés, de azok kivitele teljességgel meggyezett a korábbiakéval. Mindezek fényében a típus megnevezésére ezentúl – Vladimir Magić egyetértésével – az „uvez biskupa Mikulića” vagy „Mikulićev uvez”, vagyis „Mikulić-féle kötés” terminust használjuk.

²⁵ *Fragmenta Latina codicum in Bibliotheca Seminarii Cleri Hungariae Centralis*, rec. Ladislaus Mezey, Bp., Akadémiai, 1988 (*Fragmenta codicum in bibliothecis Hungariae*, I/2), 218 (2. c. jelű csoport). – Az Egyetemi Könyvtár töredékeit és hordozóit ld. *Fragmenta Latina codicum in Bibliotheca Universitatis Budapestinensis*, rec. Ladislaus Mezey, Bp., Akadémiai, 1983 (*Fragmenta codicum in bibliothecis Hungariae*, I/1). – A kötéstípusok azonosításának a provenienciakutatásban játszott szerepéről ld. még Sz. KOROKNAY Éva, BOROSS Klára, *Kötéskutatás Magyarországon, Proveniencia és kötés kapcsolatának tanulságai az Egyetemi Könyvtárban = Ars Hungarica*, 17(1989), 1–2, 57–61.

²⁶ Ahogy lentebb kitérünk rá, az 1847-ben elfogadott szabályzat még „Bibliotheca cathedralis ecclesiae Zagradiensis” névvel hivatkozik a gyűjteményre. Ld. erről MAGIĆ 2016, i. m. 13. Ivančan vélhetően tévesen tulajdonítja Mikulić püspöknek a könyvgyűjtemény ma is használatos elnevezését, ld. IVANČAN 1932, i. m. 217, vö. MARKOV 1944, i. m. 497. A könyvtár névváltoztatásának időpontjáról sajnos a szakirodalom hallgat, még az évet sem ismerjük.

²⁷ Ld. JURÍĆ 1984, i. m.; MAGIĆ 2005, i. m.; MAGIĆ 2016, i. m.

*A székesegyházi könyvtár sorsa a 18. század elejétől a 20. század végéig
– a kötetek elvándorlásának lehetőségei*

A székesegyház könyvtára történetének egyik legvirágzóbb időszakát élte Maksimilijan Vrhovac püspök (1787–1827) alatt,²⁸ aki igyekezett az állományt tovább növelni a plébániákon lévő régi könyvek összegyűjtésével és meglévők újabb, gondos rendezésével. Az ő idejében született országgyűlési döntés az akadémiai és a püspöki könyvtár nyilvánossá tételéről (1808). A gyűjtemény ténylegesen csak 1846-ban nyitotta meg kapuit a szélesebb olvasóközönség előtt, Juraj Haulik püspök (1837–1869) alatt.²⁹ A nyilvánossá válás után, 1847-ben elfogadták a könyvtáros feladatait megfogalmazó szabályzatot (*Instructio bibliothecaris Bibliothecae cathedralis ecclesiae Zagradiensis*), amely jórészt a Želiščević-féle konstitúciókon nyugodott, és amelynek értelmében a könyveket kizárólag az olvasóteremben volt szabad olvasni, és csak kivételes esetben vihették ki azokat az épületből. (Az 1695-ös konstitúció szerint kizárólag kanonokok használhatták a könyvtárat, és csak püspöki engedéllyel vihettek el könyvet az állományból.) Egy 1869-ben készült főegyházmegyei felmérés hírt ad a könyvtár épületéről, a raktárakkal szomszédos olvasóteremről, a könyvtáros dolgozószobájáról, és megjegyzi, hogy minden helyiség kiváló karban van. Sajnos 1880-ban a nagy zágrábi földrengés a katedrális és a város egyéb épületei mellett a könyvtárat is károsította, és ekkortól a gyűjtemény jövője egyre bizonytalanabbá vált. A káptalan anyagi lehetőségei ugyanis teljesen kimerültek a katedrális két évtizedes újjáépítésében (1880–1902), és közben a romló állagú régi könyvtáráépület nem tudta többé eredeti funkcióját betölteni. A Mikulić-féle építmény sorsa egy öt éven át húzódó „városfejlesztési vita” során pecsételődött meg: felmerült ugyanis a katedrális újjáépítése után, hogy az épületet körülvevő erőd nyugati oldalát megnyitva a kéttornyos neogótikus homlokzat jobban érvényesülne, és a templom előtti tér felől könnyebben megközelíthető volna. A számos ellenfelet szerzett javaslat végül 1906-ban győzedelmeskedett, és még ebben az évben elkezdték a romos nyugati védfal, a Bakócz-torony és a könyvtáráépület elbontását. Az értékes könyvállomány 1906 augusztusáig a régi épületben várta jobb sorsát, majd a bontási munkálatok kezdete előtt átmenetileg egy közeli kanonokházban (Kaptol 28) talált otthonra. Csak 1916-ban költözhetett át jelenlegi helyére, a Marulićev téren 1913-ban átadott új szecessziós épületbe, ahol a Kraljevska sveučilišna knjižnica (Királyi Egyetemi Könyvtár) kapott elhelyezést, és amelynek különgyűjteményévé vált a Metropolitanska knjižnica. Az anyaintézmény jogutódja, a Nacionalna i sveučilišna knjižnica (Nemzeti és Egyetemi Könyvtár) 1995-ben új épületbe köl-

²⁸ Életrajzát ld. KOLARIĆ, Juraj, *Maksimilijan Vrhovac, 1787–1827 = Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, ed. Juraj Kolarić, Zagreb, Školska knjiga, 1995, 427–443.

²⁹ Életrajzát ld. MARUŠEVSKI, Olga, *Juraj Haulik, 1837–1869 = Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, ed. Juraj Kolarić, Zagreb, Školska knjiga, 1995, 461–473.

tözött, és helyére a Hrvatski državni arhiv (Horvát Állami Levéltár) került, de a Metropolitanska knjižnica anyagát ekkor már nem mozgatták.³⁰

Az egykor a törzsgyűjteményhez tartozó, de ma annak falain kívül felbukkant könyveket horvát és magyar állami gyűjtemények, valamint egyházi könyvtárak őrzik. Nem lehetetlen, hogy magánkézben is található ilyesféle könyv, de erről nincs tudomásunk. Mikor kerülhettek el az eredeti őrzőhelyről? Majdnem biztosak lehetünk abban, hogy 1914 után Mikulić-kötésű könyv nem került ki a Metropolitanska knjižnica anyagából. (Az 1987-ben történt sajnálatos lopás, amely 130 könyvet érintett, elsősorban a Valvasor-féle gyűjteményt csónkította.³¹) Az egykori Mikulić-féle épületből való kiköltözés (1906) és a tízéves átmeneti állapot bizonyára nem kedvezett a könyvanyagnak, azonban az átszállításra a neves történész, Ljudevit Ivančan és az akkori könyvtáros, Dragutin Peček gondosan felügyeltek, sőt az akkori állapotnak megfelelő katalógus is készült (1907).³² Ezek miatt ekkortájt sem feltételezhetünk lényeges állományvesztést. A nagy földrendezés (1880) és a költözés közötti időben kérdéses lehetett ugyan a gyűjtemény biztonsága, az épülettel szinte alig törődtek, ám illetéktelen behatolásról nem tudunk.³³ A könyvtár nyilvános gyűjteményként való működésének időszakában (1846–1880) már nagyobb eséllyel kerülhetett el Mikulić-kötésű könyv a gyűjteményből: bár szigorú szabályok szerint és csak kivételes esetben volt mód kölcsönzésre, az esetlegesen vissza nem juttatott könyvek – magán- vagy egyházi személyek hagyatékeként – később közgyűjteményekbe kerülhettek, vagy el is veszhettek. Mindezekon túl a könyvtár állományának jelentősebb szóródására a Mikulić-féle épület átadása és a könyvtár nyilvánossá tétele között (1692–1846) volt leginkább esély.

A kutatásunk szempontjából jelentős másfél évszázad során, a 18. században és a 19. század első felében a könyvtárat hivatalosan zágrábi kanonokok használhatták munkájuknak vagy érdeklődésüknek megfelelően. Tartósabb kölcsönzés esetén nevüket beírták a kötetekbe („ad usum”),³⁴ és előfordulhatott, hogy haláluk után e könyvek nem kerültek vissza a törzsgyűjteménybe.³⁵ Ebben az időszakban talán egyetemi peregrinációhoz is kaphattak kölcsön könyveket arra érdemes studensek³⁶ vagy a külföldi univerzitások mellett működő horvát kollégiumok rektoraiként szolgáló zágrábi kanonokok.

³⁰ A 18–20. századi könyvtártörténetet részletesen ld. IVANČAN, Ljudevit, *Metropolitanska knjižnica u Zagrebu = Narodna starina*, 4(1925), 10, 191–193. Online: <https://hrcaak.srce.hr/clanak/90033>; IVANČAN 1932, i. m. 216–219; vö. JURIĆ, STRUGAR, ČORIĆ 2011, i. m.; MARKOV 1944, i. m. 498–503; MAGIĆ 2016, i. m. 11–15. Az 1847-ben elfogadott *Instructio bibliothecaris...* szövegét ld. MARKOV 1944, i. m. 499–500.

³¹ MAGIĆ 2016, i. m. 43.

³² Ld. még erről IVANČAN 1932, i. m. 217–218.

³³ IVANČAN 1932, i. m. 217.

³⁴ Ld. alább Nr. 16.

³⁵ Ld. alább Nr. 16, 35.

³⁶ Ld. a nagyszombati egyetemi peregrináció részleteit alább az ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár emlékeiről szóló részben.

A Bécsben működő Collegium Croaticum Viennense (1624–1784) egykori könyvtárában fennállása alatt őrizhettek zágrábi kötésű könyveket. Az anyaintézmény II. József uralkodása alatt (1780–1790) történt feloszlása után jobbra a 18. századi nyomtatványok kerültek vissza Zágrábba,³⁷ és e könyvek természetesen nem Mikulić püspök rendelete nyomán kaptak kötést. Van azonban némi esély arra, hogy a kollégiumi könyvtár régebbi (talán részben Mikulić-kötésű) könyveit Bécsben értékesítették, és így ottani közgyűjteményekben ma is megtalálhatók, de erről egyelőre nem sikerült meggyőződni.³⁸

Hasonlóképpen a bolognai Collegium Illyricum-Hungaricum (1531–1781)³⁹ egykori könyvtárában is olvashattak zágrábi eredetű könyveket. Sajnos a gyűjtemény a bécsihez hasonló sorsra jutott: 1781-ben a kollégium feloszlása után a könyveket (részben vagy egészben) eladták Bolognában egy antikváriusnak, aki vélhetően helyben értékesíthette azokat tovább. Érdemes lehet emiatt a város régi könyves gyűjteményeiben – a bécsi kollégiumi könyvtárnál vázolt gondolatmenet alapján – zágrábi köteteket keresni.⁴⁰ A 15. századi alapítású és napjainkban is működő római Pontificio Collegio Croato di San Girolamo könyvtárában ma nem található egyetlen Mikulić-féle kötés sem.⁴¹

Az egyetemi peregrináció természetesen ellenkező irányú könyváramlást is okozott: a zágrábi klerikusok külföldi tanulmányaik során saját részre vásárolt (és ott bejegyzéssel ellátott) könyveiket rendszerint hazavitték, és ezek később

³⁷ MIKŠIĆ, Vlado, *Knjižnica Nadbiskupskog bogoslovnog sjemeništa = Tkalčić: Godišnjak Društva za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije*, 1(1997), 443–444. Bővebben ld. alább a zágrábi szeminárium köteteinek leírásánál. Vö. alább Nr. 19.

³⁸ A bécsi kollégium könyvtárának köteteiről többféle írásos emlék is fennmaradt. A Kálmándi Kristóf zágrábi kanonok által készített 1650-es inventárium vázlatos áttekintést nyújt a korai állományról, ld. DOČKAL, Kamilo, *Hrvatski kolegij u Beču. Collegium Croaticum Viennense 1624–1784*, Wien, Zagreb, Hrvatski povijesni institut u Beču, 1996, 129–130. Ez időben nyilvánvalóan nem lehetett még Mikulić-kötésű könyv Bécsben. A káptalan által 1735. november 12-én jóváhagyott kollégiumi könyvtári felmérés idején azonban már igen. Az utóbbi inventárium a jövőbeli kutatáshoz jól használható, részletes, a könyveket a polcok rendjében közlő, szerzőt és címet megjelölő lista, ld. DOČKAL 1996, i. m. 283–290. A rektor irodájában az 1740-es években tárolt könyvekről ugyancsak ismerünk két listát a kollégiumi évkönyvek lapjairól, ld. DOČKAL 1996, i. m. 302–303 és 308. E helyen köszönöm meg Fazekas István és Oross András szíves útmutatásait, amelyek kijelölték az esetlegesen Bécsben maradt zágrábi könyvek felkutatásának módszerét. Remélhetőleg mielőbb sor kerül e könyvanyag ellenőrzésére.

³⁹ A kollégium évkönyveinek modern kiadását ld. *Annali del Collegio Ungaro-Illirico di Bologna 1553–1764*, ed. Maria Luisa Accorsi, Gian Paolo Brizzi, Bologna, Cooperativa Libreria Universitaria Editrice Bologna (CLUEB), 1988.

⁴⁰ A bolognai kollégiumra vonatkozó levéltári dokumentumokat a Nadbiskupijski arhiv u Zagrebu őrzi *Acta Collegii Bononiensis* név alatt; a könyvtár 18. századi inventáriumai ugyanott az *Acta Capituli Saeculi XVIII* iratanyagban bukkannak fel. Az ott felsorolt művek kötését kell tehát a jövőben ellenőrizni a bolognai régi könyves gyűjteményekben. Köszönetet mondok Daniel Premernek, aki felhívta a figyelmemet az inventáriumokra, és rendelkezésemre bocsátotta a róluk készült fotóit.

⁴¹ E helyen köszönöm meg Marko Đurin rektor úr szíves segítségét, aki az intézmény könyvtárának 15–17. századi nyomtatványait kérésre ellenőriztette.

hagyatékuk részeként egyházmegyei tulajdonba kerültek. Ha minderre 1692 előtt került sor, a könyvek Zágrábban Mikulić-féle kötést kaptak; külföldi várost említő bejegyzéseik csupán korábbi történetük egy szakaszáról vagy vásárlásuk helyszínéről vallanak.⁴²

A katedrális könyvtárának egyes kötetei azáltal is elkerülhettek Zágrábból a jelzett időszakban, hogy az egyházi hierarchiában egyre magasabb rangot szerzett kanonokok magukkal vitték kölcsönvett könyveiket távolabbi szolgálati helyeikre, akár más egyházmegyékbe. Vélhetően ilyesféle úton került például Kalocsára a ma ott őrzött zágrábi kötetek egy része.

Végül ugyancsak erre az időszakra, a nyilvános könyvtári működést megelőző másfél évszázadra tehető néhány szerzetesi kölcsönzés. Pálosok 18. századi bejegyzésével ellátott vagy épp ma is ferences könyvtárban őrzött könyvek tanúskodnak arról, hogy ilyesmi kivételes esetben előfordult.⁴³ A kötetek láttán feltételezhetnénk ugyan, hogy a püspöki könyvkötő 1692 körül rendi megbízást is teljesített, ennek valószínűségét azonban jelentősen csökkenti a fennmaradt emlékek kis száma. Még a zágrábi ferenceseknél is – akik a könyvtár közvetlen közelében laktak – csak két kötet maradt fenn.⁴⁴ Az egyetlen ismert pálos használatú könyvben a possessorbejegyzések jelzik, hogy egy zágrábi példány került rendi tulajdonba.⁴⁵ Magyarázatul szolgálhat egy Ivančan által említett adat: Grgur Paravigić könyvtáros számára 1704-ben előírás volt, hogy a gyűjteményt délelőtt és délután két órán át tartsa nyitva, hogy „papok és szerzetesek” használhassák.⁴⁶ E használatba esetenként a kölcsönzés is beletartozott, és a könyveket bizonyára nem vitték vissza minden esetben a könyvtárba... Jezsuita kölcsönzésről egyelőre nincs adatunk.⁴⁷

Számolnunk kell a székesegyházi állomány bizonyos részének megsemmisülésével is. Zágráb lakóházai a 17–18. században jobbra fából készültek, zsindely- vagy szalmafedésűek voltak, és a nemesség is csak a 18. században kezdett döntően téglából építkezni. Ennek következtében nem volt ritka a város jelentős részére kiterjedő tűzvész (1624, 1645, 1674, 1706, 1731). Az 1624-es és az 1645-ös tűzvészek elérték ugyan a katedrális, az ott őrzött könyvanyag mégsem szenvedett komolyabb károkat. Az 1674-es esetről megjegyzik, hogy a lángok elharapozása közben eleredt az eső, és így a káptalani városrész (Kaptol) megmenekült a katedrálissal együtt.⁴⁸ A Mikulić-féle épület tudomásunk szerint egyszer sem kapott

⁴² Ld. alább Nr. 24, 51(?), 60.

⁴³ Ld. alább Nr. 33, 34, 37, 61.

⁴⁴ Ld. alább Nr. 33, 34.

⁴⁵ Ld. alább Nr. 61.

⁴⁶ IVANČAN 1925, i. m. 192. Paravigić életútjáról ld. még a 118. lábjegyzetet.

⁴⁷ A Knjižnica 'Juraj Habelić' anyagában ma nem található Mikulić-kötésű könyv. E helyen köszönöm meg Zvonimir Marinović SJ szíves segítségét, ami lehetővé tette a könyvtár anyagának átvizsgálását

⁴⁸ A zágrábi tűzvészek krónikáit részletesen ld. IVANČAN, Ljudevit, *Požari Zagreba XVII. i XVIII. stolj.* = *Bogoslovska Smotra*, 19(1931), 1, 78–92; PETRIĆ, Hrvoje, *Fire and Urban Environ-*

lángra, állományát legfeljebb a könyvtáron kívül károsíthatták a 18. század elején pusztító várostűzek. A káptalani városrészt sújtó tűzvészek alkalmával ugyanis, amennyiben a kanonokok otthonában (püspöki engedéllyel) kölcsönkönyvek voltak, minden bizonnyal megsemmisültek a többi éghető berendezési tárggyal együtt. Az 1706. június 14-én kitört tűzvész során például, amely korábban nem látott méreteket öltött, az egész felsőváros elhamvadt a kanonokházak nagyobb részével és a bennük őrzött ingóságokkal együtt.⁴⁹ Ivan Znika örkanonok háza is teljesen kiégett, csak némi pénzt tudott magával vinni az összedőléssel fenyegető épületből.⁵⁰ (Ekkor semmisült meg a kapucinus rendház régi könyvállománya is.⁵¹) Az 1731. május 30-án kitört tűzvész csak kevéssel volt enyhébb lefolyású. Akkor a kedvezőtlen szélirány miatt a tűz a jezsuita templomtól a ferences templom és a kanonokházak felé terjedt, és ez utóbbiak jelentős részét elpusztította az esetlegesen ott tárolt könyvtári könyvekkel együtt.⁵²

A jelen kutatás eredményei

Az alábbiakban a horvát és a magyar gyűjteményekben újonnan azonosított Mikulić-kötésű könyveket vesszük sorra intézményenként. Kutatásunk jelen állása szerint a törzsgyűjteményt (Metropolitanska knjižnica) nem számítva Zágrábban négy, Szamoborban egy könyvtár, valamint Budapesten két, Kalocsán pedig egy könyvtár őriz ilyen típusú könyveket. A tételes közlés előtt áttekintjük az egyes gyűjtemények történetének azon eseményeit, amelyek szerepet játszhattak a könyvek odakerülésében, valamint ahol lehetséges, az utólagos bejegyzések és egykori tulajdonosok alapján igyekszünk a kötetek útját is feltérképezni. Ezután a könyvek részletes leírása következik. A 70 azonosított kötetet a könnyebb hivatkozhatóság kedvéért a gyűjteményeken átívelően folytatólagosan számozzuk (**Nr.**). A leírásokban a kötet jelzete (**Sig.**), szerzője és címe (**Tit.**), a kiadás adatai és mérete (**Ed.**) szerepelnek, valamint a kötésen lévő fragmentum tartalma (**Frag.:** [előtábla | háttábla]) és kora, a kötet possessorbejegyzése (**Poss.**), korábbi katalógusbeli leírása vagy annak híján egy másik példány leírása (**Cat.**) és esetenként megjegyzés (**Notae**).

ment in Early Modern Cities and Towns of Croatian and Slavonian Kingdom = Review of Croatian History, 4(2008), 1, 111–130.

⁴⁹ PETRIĆ 2008, i. m. 122–123; IVANČAN 1931, i. m. 88–90.

⁵⁰ IVANČAN 1924, i. m. 619–620 (nr. 825).

⁵¹ A kapucinus könyvtárat 1706-os pusztulása után újra alapították, és nem zárhatjuk ki, hogy állományába székesegyházi eredetű (kölcsönvett) kötetek is kerültek, bár egyet sem ismerünk közülük. A rend 1789-es jozefinista abolíciója nyomán könyveit a pesti Egyetemi Könyvtárba akarták vinni, azonban a magas szállítási költségek miatt ez elmaradt. Később Maksimilijan Vrhovac püspök (1787–1827) alatt csökkent az állomány, és egy része Varasdra került. Ld. erről részletesen MIKŠIĆ, Vlado, „*Der Josephinismus in der Diözese Zagreb*” zwischen 1780 – 1790, doktori disszertáció, Wien, Universität Wien, Katholisch-Theologische Fakultät, 2013, 288–289.

⁵² PETRIĆ 2008, i. m. 123; IVANČAN 1931, i. m. 90–92. Ismerünk tűzvészből kimentett Mikulić-kötésű könyvet, ld. alább Nr. 21.

Zágráb, Érseki Szeminárium könyvtára
(*Knjižnica Nadbiskupskog bogoslovnog sjemeništa u Zagrebu*)

Teológiai oktatás Zágrábban az egyházmegye alapításától, vagyis a 11. század végétől feltételezhető, a szoros értelemben vett papképzés alapjait azonban a Tridentinum (1545–1563) előírásai nyomán, 1576-ban alapított káptalani szeminárium (*Seminarium venerabilis Capituli Zagrabienensis*) vetette meg. Az intézmény szerepét 1783-ban a jozefinista elvek szerint állami közreműködés mellett létesített *Seminarium Generale* vette át. A 18. század végén a kispapok számának növekedése miatt bővített épületben könyvtárról is igyekeztek gondoskodni. Ekkor került Zágrábba a II. József (1780–1790) alatt felosztatott külföldi horvát kollégiumok könyvtárának egy bizonyos hányada. Nagyobb részben Bécsből, a *Collegium Croaticum Viennense* anyagából, kisebb részben Bolognából, a *Collegium Illyricum-Hungaricum* könyvtárából érkeztek kötetek, és ezek főképp a szemináriumot gazdagították. Emellett különféle egyházi gyűjteményekből és hagyatékokból származó könyvekkel igyekeztek feltölteni a papnevelde polcait. Az Érseki Szeminárium mai állományának főként 17–18. századi kötetekből álló legrégibb részét tehát egykori kanonokok, szeminárium tanárok, professzorok ajándékai és hagyatékaik teszik ki. Korábbi katalógusok hiányában a könyvek bekerülésének idejét és módját kizárólag az ex librisek és a possessorbejegyzések tanulmányozásával lehet megállapítani.⁵³

Kutatásunk során a könyvtár említett régi állományában 32 Mikulić-féle kötésben lévő könyvet sikerült azonosítani.⁵⁴ A nyomtatványok többségének címlapjára a szeminárium modern könyvtári pecsétje (*KNJIŽNICA NADBISK. SJEMENIŠTA ZAGREBAČKOGA*) került; ezeket a possessoroknál külön nem tüntetjük fel, csak a 19. századi, vagy annál korábbi tulajdonosok bejegyzéseit említjük.

Nr. 1 – Sig.: 111 – **Tit.:** Paulus Sherlogus [Paul Sherlock], SJ, *Cogitationes in Salomonis Cantorum Canticum... Volumen tertium* – **Ed.:** Venetiis: Ex Typographia Francisci Baba, 1641; 2° – **Frag.:** *Decretum Gratiani cum apparatu Bartolomaei Brixienensis* [Pars II Causa XIV Qu. 6 Cap. 1 – Causa XV Qu. 1 | Pars II Causa XVI Qu. 3 Cap. 9–15], s. 13 – **Poss.:** ø – **Cat.:** USTC⁵⁵ – **Notae:** A háttábla töredéke felhasadt, jól kivehető, hogy a papírtábla tömbösített nyomtatvány-töredékekből készült. A kötésen lévő kézirat további töredékeit ld. Nr. 10, 26, 27, 54.

⁵³ A könyvtár történetének idézett részleteit és a donátorokat azonosító kutatás összefoglalását ld. Mirkšić 1997, i. m. 431–455; Koščak, Anđelko, *Knjižnica Nadbiskupsko bogoslovnog sjemeništa = Vjesnik biskupa Langa*, 39(2009), Broj 118, 29–30. A szeminárium 18. század végi történetéről ld. Mirkšić 2013, i. m. 139–144.

⁵⁴ Hálás köszönettel tartozom Željko Faltak rektor úrnak kutatásom engedélyezéséért, valamint Maša Dina Klisura Šulj könyvtárosnak a feltáró munka során és a fényképes dokumentációhoz nyújtott nagylelkű segítségéért.

⁵⁵ <https://www.ustc.ac.uk/editions/4011479>

Nr. 2 – Sig.: 409 – **Tit.:** Hieronymus Osorius Lusitanus [Osório, Jerónimo], *De Gloria libri quinque. De nobilitate civili et Christiani libri totidem* – **Ed.:** Basileae: Ex Officina Pernea, 1584; 16° – **Frag.:** Petrus Lombardus, *Sententiarum libri IV* [Lib. I Dist. XXXVIII Cap. 5 | Lib. I Dist. XXXVIII Cap. 4], s. 14/1 – **Poss.:** (törölve) – **Cat.:** VD16, Crolist⁵⁶ – **Notae:** A sarkokat megerősítő bőrözést a könyvkötő elhagyta talán a kis méret miatt, vö. Nr. 34. A kötésen lévő kézirat további töredékeit ld. Nr. 28, 34.

Nr. 3 – Sig.: 410 – **Tit.:** Martinus Becanus [Martin van der Beeck], SJ, *Tractatio dilucida et compendiaria omnium de fide controversiarum* – **Ed.:** Lugduni [Lyon]: Sumptibus Antonii Pillehotte et Ioannis Caffin, sub signo SS. Trinitatis, 1624; 16° – **Frag.:** missale Zagrabiense [Quadr. Hebd. I Feria II | Quadr. Hebd. I Feria III], s. 14 – **Poss.:** Iste liber [...] – **Cat.:** BSB⁵⁷ – **Notae:** A táblákat erős szúkar érte; a töredékek nedvességtől elhalványodtak. A kötésen lévő kézirat további töredékeit ld. Nr. 37, 59.

Nr. 4 – Sig.: 413 – **Tit.:** Algerus [Leodiensis], *De veritate corporis et sanguinis Dominici in Eucharistia...* – **Ed.:** Pragae: In officina typographica Georgii Nigrini, 1584; 16° – **Frag.:** Joachim da Fiore, *Liber Concordiae Novi ac Veteris Testamenti* [Lib. V Cap. 32–33 | Lib. V Cap. 39],⁵⁸ s. 13 – **Poss.:** ø – **Cat.:** Crolist⁵⁹ – **Notae:** A kötésen lévő kézirat további töredékeit ld. Nr. 9, 13, 19, 36.

Nr. 5 – Sig.: 506 – **Tit.:** Martinus Azpilcueta [Martín de Azpilcueta], *Manuale confessoriorum et poenitentium, complectens pene resolutiones omnium dubiorum, quae communiter in sacris Confessionibus occurrere solent* – **Ed.:** Venetiis: Apud Ioannem Guerilium, 1604; 4° – **Frag.:** BNS II [Purificatio BMV (febr. 2.) | Purificatio BMV (febr. 2.)], s. 13/2 – **Poss.:** ø – **Cat.:** USTC | ZTI⁶⁰ – **Notae:** Ld. 4. ábra. A kötésen lévő kézirat további töredékeit ld. Nr. 7, 8, 30, 33, 44, 45.

Nr. 6 – Sig.: 582 – **Tit.:** Dominicus Soto Segobiensis [Domingo de Soto], OP, *De Iustitia, et iure, libri decem...* – **Ed.:** Venetiis: Apud Minimam Societatem, 1594; 4° – **Frag.:** Petrus Comestor, *Historia Scholastica* [Liber I Machabaeorum, Cap. 7–10 | Liber II Machabaeorum, Cap. 1–5], s. 13 – **Poss.:** ø – **Cat.:** EDIT16⁶¹ – **Notae:** A kötésen lévő kézirat további töredékét ld. Nr. 62.

Nr. 7 – Sig.: 765 – **Tit.:** *Decretum Gratiani emendatum et notationibus illustratum una cum glossis, Gregorii XIII. pont. max. iussu editum* – **Ed.:** Romae: In Aedibus Populi Romani, 1584; 4° – **Frag.:** BNS II [Gregorius cf. (márc. 12.) | Valen-

⁵⁶ <http://gateway-bayern.de/VD16+O+1332>; <http://opak.crolib.hr/cgi-bin/wero.cgi?q=250017997611>

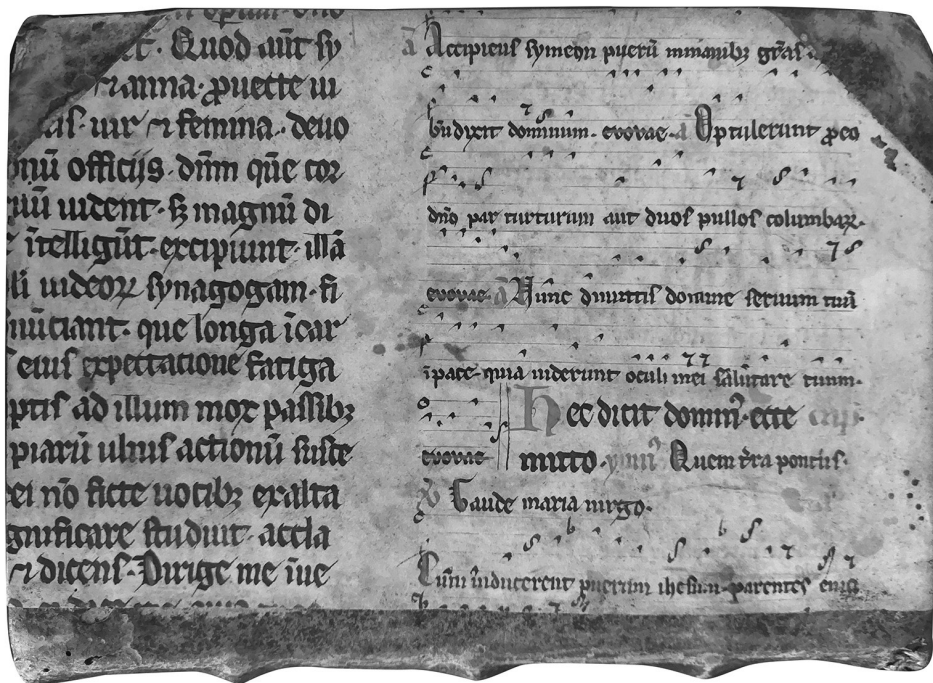
⁵⁷ <http://mdz-nbn-resolving.de/urn:nbn:de:bvb:12-bsb10772334-9>

⁵⁸ Hálásan köszönöm Madas Editnek a töredék tartalmának meghatározását. Itt és a kézirat többi fragmentumánál a fejezetek számozását a következő velencei kiadás szerint adom meg: *Divi vatis abbatis Joachim Liber Concordiae Novi ac Veteris Testamenti*, Venetiis, Per Simonem de Luere, 1519.

⁵⁹ <http://opak.crolib.hr/cgi-bin/wero.cgi?q=970723040346>

⁶⁰ <https://www.ustc.ac.uk/editions/4033268>; <http://fragmenta.zti.hu/f1114>

⁶¹ <https://edit16.iccu.sbn.it/titolo/CNCE024904>



4. ábra. A zágrábi Érseki Szeminárium régi könyves gyűjteményében őrzött Azpilcueta-kötet (Nr. 5) háttáblája a BNS II Gyertyaszentelőre (Purificatio BMV, febr. 2.) szülő zsolozsmájának töredékével

tinus m. (febr. 14.)), s. 13/2 – **Poss.:** Nikola Vukčević (superexlibris) – **Cat.:** EDIT16 | ZTI⁶² – **Notae:** A töredékeken látható ceruzás írás Nikola Vukčević kezétől származik. A zágrábi egyházmegyében 1895-ben szenteltek ilyen nevű papot,⁶³ a szentelése előtti években vélhetően ő használhatta a kötetet. A kötésen lévő kézirat további töredékeit ld. Nr. 5, 8, 30, 33, 44, 45.

Nr. 8 – Sig.: 767 – **Tit.:** *Liber sextus Decretalium D. Bonifacii papae VIII. suae integritati una cum Clementinis et Extravagantibus, earumque Glossis restitutus* – **Ed.:** Venetiis: Apud Magnam Societatem, una cum Georgio Ferrario et Hieronymo Franzino, 1584; 4° – **Frag.:** BNS II [Lucas ev. (okt. 18.) | Simon et Iudas app. (okt. 28.)], s. 13/2 – **Poss.:** Ex libris Bibliothecae Sancti Regis Stephani Ecclesiae Zagra-

⁶² <https://edit16.iccu.sbn.it/titolo/CNCE013374>; <http://fragmenta.zti.hu/fl1115>

⁶³ *Schematismus cleri Archi-Dioecesis Zagrebiensis pro anno a Christo nato 1929*, Zagrebiae, Typis Archiepiscopalis Typographiae, 1929, 156, 239. Az adattár alapján Vukčević 1869-ben született, és 1929-ben még a šišineci Szent Márta-templom plébánosa volt.

biensis / Liber eccl[esi]ae cathedralis Zagrab[iensis]. – **Cat.:** EDIT16, Crolist | ZTI⁶⁴ – **Notae:** A kötésen lévő kézirat további töredékeit ld. Nr. 5, 7, 30, 33, 44, 45.

Nr. 9 – Sig.: 901 – **Tit.:** *Didaci Covarruvias a Leyva Toletani, archiepiscopis... In quartum Decretalium librum Epitome* – **Ed.:** Venetiis: Apud Cominum de Tridino Montisferrati, 1568; 8° – **Frag.:** Joachim da Fiore, *Liber Concordiae Novi ac Veteris Testamenti* [Lib. IV Cap. 6 | Lib. IV Cap. 2], s. 13 – **Poss.:** Petri Janevovich parochi Ivanecz⁶⁵ (?) – **Cat.:** EDIT16, Crolist⁶⁶ – **Notae:** A kötésen lévő kézirat további töredékeit ld. Nr. 4, 13, 19, 36.

Nr. 10 – Sig.: 961 – **Tit.:** Philippus de Greve [Philippe le Chancelier], *In Psalterium Davidicum Tercentum ac Triginta Sermones verè aurei...* – **Ed.:** Brixiae: Apud Petrum Mariam Marchettum, [1600]; 16° – **Frag.:** *Decretum Gratiani cum apparatu Bartolomaei Brixienensis* [Pars II Causa VII Qu. 1 Cap. 39–42 | Pars II Causa VIII Qu. 1 Cap. 7], s. 13 – **Poss.:** ø – **Cat.:** USTC⁶⁷ – **Notae:** A kötésen lévő kézirat további töredékeit ld. Nr. 1, 26, 27, 54.

Nr. 11 – Sig.: 988 – **Tit.:** Franciscus Costerus [François de Coster], SJ, *Enchiridion controversiarum praecipuarum nostri temporis de religione...* – **Ed.:** Turnoni: Apud Claudium Michaelem, 1591; 16° – **Frag.:** missale (Zagrabiense?) [Benedictus abb. (márc. 21.) | Comm. m. in T. P.], s. 15 – **Poss.:** György / Nicolai / Alberti / Jacobi / S. Geor. [...] Parochia Ivaniciensis – **Cat.:** USTC⁶⁸ – **Notae:** A kötésen lévő kézirat további töredékeit ld. Nr. 18, 29, 61.

Nr. 12 – Sig.: 1109 – **Tit.:** Ioannes de Burgo [John Burgh], *Pupilla oculi. De septem Sacramentorum administratione, de decem praeceptis decalogi...* – **Ed.:** [Strassburg]: Paul Götz, Johann Knobloch, 1518; 4° – **Frag.:** *Tabulae astronomicae illustrissimi Alfontii regis Castellae* [Tabula differentiarum unius regni ad aliud et nomina regum atque cuiuslibet aerae cognitae | Tabula medii argumenti Mercurii], s. 15 – **Poss.:** ø – **Cat.:** USTC⁶⁹ – **Notae:** A táblákon az ún. Alfonz-féle csillagászati táblázatok két töredéke őrződött meg: az előtáblán lévő töredék a különféle időszámítási rendszerek kezdete között eltelt napok számát közli; a háttáblán a Merkúr mozgásának kiszámításához tartozó táblázat részlete látható.⁷⁰

Nr. 13 – Sig.: 1249 – **Tit.:** Tomaso Vandini, *Sermoni Cinquanta cinque Funerari, e dodici Nozziali...* – **Ed.:** In Bologna: Per Sebastiano Bonomi, 1621; 16° –

⁶⁴ <https://edit16.iccu.sbn.it/titolo/CNCE013413>; <http://opak.crolib.hr/cgi-bin/wero.cgi?q=931202062124>; <http://fragmenta.zti.hu/fl116>

⁶⁵ A bejegyzés nehezen olvasható. A Collegium Croaticum Viennense évkönyvei 1677-ben, 1680-ban és 1681-ben említik Janekovich Pétert, ld. DOČKAL 1996, i. m. 180, 188–189, 192. A bolognai Collegium Illyricum-Hungaricum évkönyve ivánci (Ivanec) plébánosként utal rá 1687-ben, ld. ACCORSI, BRIZZI 1988, i. m. 179 (c.252).

⁶⁶ <https://edit16.iccu.sbn.it/titolo/CNCE013672>; <http://opak.crolib.hr/cgi-bin/wero.cgi?q=950309053192>

⁶⁷ <https://www.ustc.ac.uk/editions/848055>

⁶⁸ <https://www.ustc.ac.uk/editions/110638>

⁶⁹ <https://www.ustc.ac.uk/editions/688646>

⁷⁰ Vö. POULLE, Emmanuel, *Les tables Alphonsines avec les canons de Jean de Saxe*, Paris, CNRS, 1984, 107–108, 144. A töredék tartalmát Zsoldos Endre csillagász, csillagásztörténész határozta meg; ezért neki hálával tartozom.

Frag.: Joachim da Fiore, *Liber Concordiae Novi ac Veteris Testamenti* [?] | Lib. V. Cap. 39], s. 13 – **Poss.:** ø – **Cat.:** USTC⁷¹ – **Notae:** Az előtábla nedvességet kapott, töredéke olvashatatlan. A kötésen lévő kézirat további töredékeit ld. Nr. 4, 9, 19, 36.

Nr. 14 – Sig.: 1303 – **Tit.:** *Quaresimale del R. P. D. Diego Nisseno dell'Ordine di S. Basilio, Parte prima. Che contiene le Prediche per li Mercordi, Venerdì, e Domeniche di Quaresima* – **Ed.:** In Venetia: Appresso le Scaglie, 1636; 8° – **Frag.:** Petrus Lombardus, *Sententiarum libri IV* [Lib. I Dist. 37 Cap. 4–6 | Lib. I Dis. 36 Cap. 4–5], s. 13 – **Poss.:** ø – **Cat.:** USTC, BSB⁷² – **Notae:** A kötésen lévő kézirat további töredékeit ld. Nr. 22, 23, vö. 35.

Nr. 15 – Sig.: 1830 – **Tit.:** Hilarius a Sancto Anastasio, OCarm, *Archimedes Christianus, sive Speculum Tripartitum...* – **Ed.:** Viennae: Formis Matthaei Cosmerovii, 1656; 2° – **Frag.:** *Biblia sacra cum glossa interlineari ordinaria* [I Par 6,4–19.34–49 | I Par 4,9–15.22–27],⁷³ s. 13 – **Poss.:** ø – **Cat.:** BSB⁷⁴ – **Notae:** A kötésen lévő kézirat további töredékeit ld. Nr. 17, 24, 43, 53 66, 67.

Nr. 16 – Sig.: 12516 – **Tit.:** *Ioannis Ravisii Textoris Nivernensis Officina, nunc demum post tot editiones diligenter emendata...* – **Ed.:** Basileae: Apud haeredes Brylingerii, [1567]; 4° (22,5 cm) – **Frag.:** pontificale Romanum (G. Durandus) [Consecr. altaris | Consecr. altaris], s. 13 – **Poss.:** Stanis[ai]. Pepelko C[anonic] Z[agrabiensis] ad usum dat[us]. – **Cat.:** e-rara⁷⁵ – **Notae:** A kötet egykori használója, Stanislav Pepelko (†1745) zágrábi kanonok, a barokk kori zágrábi szkriptórium vezetője volt.

Nr. 17 – Sig.: 14585 – **Tit.:** Thomas de Trugillo [Tomás de Trujillo], OP, *Thesauri concionatorum libri sex...* – **Ed.:** Venetiis: Excudebat Dominicus de Farris, 1586; 4° – **Frag.:** *Biblia sacra cum glossa interlineari ordinaria* [Dt 33,12–14.16–18 | Dt 33,1–6], s. 13 – **Poss.:** ø – **Cat.:** EDIT16⁷⁶ – **Notae:** A háttábla sérült; a kötésen lévő kézirat további töredékeit ld. Nr. 15, 24, 43, 53, 66, 67.

Nr. 18 – Sig.: 17280 – **Tit.:** *Beati Gregorii Papae operum, Tomus secundus. Complectens aliquot Sacrae Scripturae expositiones, tum homilias super Ezechielem, et in Evangelia, tum eiusdem Epistolas...* – **Ed.:** Venetiis: Apud Dominicum de Farris, 1583; 4° – **Frag.:** missale (Zágrabiense?) [Quadr. Hebd. V Feria VI–Sabb | In die Ramispalmarum], s. 15 – **Poss.:** ø – **Cat.:** BiblValDig⁷⁷ – **Notae:** A táblákon lévő kézirat további töredékeit ld. Nr. 11, 29, 61.

⁷¹ <https://www.ustc.ac.uk/editions/4000778>

⁷² <https://www.ustc.ac.uk/editions/4013157>; <https://www.digitale-sammlungen.de/view/bsb10365435?page=4,5>

⁷³ A Vulgata könyveinek rövidítését és a versek számozását az alábbi kiadás szerint használjuk: *Biblia Sacra iuxta Vulgatam versionem*, ed. Robertus Weber et al., em. Roger Gryson et al., Stuttgart, Deutsche Bibelgesellschaft, 1994.

⁷⁴ <https://www.digitale-sammlungen.de/view/bsb10212290?page=8,9>

⁷⁵ https://www.e-rara.ch/bau_1/doi/10.3931/e-rara-97940

⁷⁶ <https://edit16.iccu.sbn.it/titolo/CNCE038608>

⁷⁷ <https://bivaldi.gva.es/en/consulta/registro.do?id=6859>

Nr. 19 – Sig.: 17995 – **Tit.:** Christophorus Maier [Christoph Maier], SJ, *Octo fidei controversiae ob quas solas plerique hoc tempore difficultatem habent redeundi ad Ecclesiam manifeste Catholicam* – **Ed.:** [Coloniae]: Apud Ioannem Kinckium, 1622; 8° – **Frag.:** Joachim da Fiore, *Liber Concordiae Novi ac Veteris Testamenti* [Lib. III. Pars I. Cap. 7 | Lib. III Pars I. Cap. 7], s. 13 – **Poss.:** [...] anno 1648 / Emptus Viennae (?) [...] (elmosódott) – **Cat.:** USTC⁷⁸ – **Notae:** A háttábla töredéke nedvesség miatt majdnem olvashatatlan, az előtáblából pedig egy jelentős részt kihalítottak. A kötésen lévő kézirat további töredékeit ld. Nr. 4, 9, 13, 36.

Nr. 20 – Sig.: 18554 – **Tit.:** Didacus de Baeza [Diego de Baeza], SJ, *Commentariorum Moralium in Evangelicam Historiam. Tomus Tertius* – **Ed.:** Lugduni [Lyon]: Sumptibus Iacobi Cardon, 1629; 8° – **Frag.:** [ø | ø] – **Poss.:** ø – **Cat.:** USTC⁷⁹ – **Notae:** Az eltávolított fragmentumok piros és kék iniciáléinak nyoma azonosítható a táblákon.

Nr. 21 – Sig.: 21634 – **Tit.:** Ludovicus de Ponte [Luis de la Puente], *Compendium seu breviarium absolutissimum omnium meditationum de praecipuis fidei nostrae mysteriis. Vitae ac Passionis D. N. Jesu Christi; et B. V. Mariae etc.* – **Ed.:** Coloniae: Apud Ioannem Kinckium, 1623; 16° – **Frag.:** missale Zagrabiense [kolofon | Visitatio BMV (júl. 2.), toldalék, postcommunio], 1358 – **Poss.:** ø – **Cat.:** USTC⁸⁰ – **Notae:** A könyvet tűzvészéből menekíthették ki, mivel mindkét táblája kormos. A kötésen lévő fragmentumok az egykori pergamen kézirat végéről származnak. Az előtáblán a kolofon részlete látszik, amelyből kiderül, hogy egy varasdi főesperes másolta 1358-ban: „[...] archidiaconi de V[a]rosd. Anno D[omi]ni M. CCC. Quinquag[e]simo. Octavo.” A másoló azonos lehet azzal a János nevű varasdi főesperessel („Iohannes archidiaconus de Varosd”), aki 1355. június 5-én egy szülő ügyében pert indított egy bizonyos Markettus nevű aranyműves ellen.⁸¹ A háttáblán lévő töredék a liturgikus könyv későbbi, bastarda írású kiegészítése, amelyen Visitatio BMV (júl. 2.) ünnepének miseanyagából a postcommunio látszik.⁸² – **Notae:** A kötésen lévő kézirat további töredékét ld. Nr. 60.

Nr. 22 – Sig.: 23581 – **Tit.:** Bonaventura Hocquardus [Bonaventura Hocquard], OFM, *Perspectivi Lutheranorum, et Calvinistarum; Altera Pars. Ad Orthodoxorum omnium confirmationem, nutantium instructionem, hostiumque verae fidei confusionem, singulari studio fabricatum...* – **Ed.:** Viennae: Typis Matthaei Cosmerovii, 1649; 16° – **Frag.:** Petrus Lombardus, *Sententiarum libri IV* [Lib. I Dist. XLV

⁷⁸ <https://www.ustc.ac.uk/editions/2132914>

⁷⁹ <https://www.ustc.ac.uk/editions/6904060> – Az USTC elveszett nyomtatványként tartja számon.

⁸⁰ <https://www.ustc.ac.uk/editions/2071521>

⁸¹ TKALČIĆ, Ivan Kristitelj, *Monumenta historica civitatis Zagrabiae. Povijesni spomenici grada Zagreba, Vol. IV, Libri citationum et sententiarum, Ann. 1355–1365*, Zagreb, Brzotiskom Karla Albrechta, 1897, 22–23.

⁸² Vö. az ünnep csak a 14. század végétől lett általános a nyugati egyházban: VI. Orbán (1378–1389) rendelte el, majd IX. Bonifác (1389–1404) megerősítette.

Cap. 2–3 | ?], s. 13 – **Poss.:** ø – **Cat.:** USTC, Crolist⁸³ – **Notae:** A kötésen lévő kézirat további töredékeit ld. Nr. 14, 23, vö. 35.

Nr. 23 – Sig.: 24568 – **Tit.:** Dieguo Paiva Dandrada [Diogo Paiva de Andrada], *Defensio Tridentinae fidei Catholicae, et integerrimae quinque libris comprehensa...* – **Ed.:** Ingolstadii: Apud Davidem Sartorium, 1580; 16° – **Frag.:** Petrus Lombardus, *Sententiarum libri IV* [Lib. I Dist. XXIII Cap. 5 | Lib. I Dist. XXIV Cap. 1], s. 13 – **Poss.:** ø – **Cat.:** VD16⁸⁴ – **Notae:** A kötésen lévő kézirat további töredékeit ld. Nr. 14, 22, vö. 35.

Nr. 24 – Sig.: 25376 – **Tit.:** Nova Polyanthea, hoc est opus suavissimis floribus, Celebriorum Sententiarum, tam Graecarum, quam Latinarum refertum. Per Dominicum Nanum Mirabellium, Bartholomaeum Amantium et Franciscum Tortium... collectum – **Ed.:** Venetiis: Apud Ioannem Guerilium, 1608; 2° – **Frag.:** Biblia sacra cum glossa interlineari ordinaria [Ios 12,5–13,6 | Ios 11,3–16], s. 13 – **Poss.:** Joannis Missych Canonici Zagrab[iensis]. A[nn]o 1638. Bononiae – **Cat.:** USTC⁸⁵ – **Notae:** Az egykori possessor, Ioannes Missich (Ivan Mišić) zágrábi éneklőkanonok, a bolognai Collegium Illyricum-Hungaricum 41. rektora.⁸⁶ Az 1638-ban Bolognában használt könyve (rektori tisztsége végén?) Zágrábba került, majd hagyatéka részeként a katedrálisra szállt. Így kaphatta meg 1692 körül a jellegzetes kötést. A táblákon lévő kézirat további töredékeit ld. Nr. 15, 17, 43, 53, 66, 67.

Nr. 25 – Sig.: 25445 – **Tit.:** Iason Maynus [Giasone Del Maino], *Repertorium locupletissimum* – **Ed.:** Venetiis: Lucantonio Giunta, 1585; 2° – **Frag.:** Zacharias Chrysopolitanus, *In Unum ex Quattuor, sive De concordia Evangelistarum libri IV* [Lib. II Cap. 84–85; Cap. 82 | Lib. III Cap. 90; Lib. II Cap. 89], s. 12 – **Poss.:** ø – **Cat.:** EDIT16⁸⁷ – **Notae:** A kötésen lévő kézirat további töredékeit ld. Nr. 38–42, 51, 52, 65, 70.

Nr. 26 – Sig.: 25536 – **Tit.:** Augustinus Barbosa [Agostinho Barbosa], *Collectanea doctorum, Qui suis in operibus Concilii Tridentini loca referentes...* – **Ed.:** Lugduni [Lyon]: Sumptibus Laurentii Durand, 1642; 2° – **Frag.:** *Decretum Gratiani cum apparatu Bartolomaei Brixienensis* [Pars III Dist. IV Cap. 39–41; Cap. 86–92 | Pars III Dist. IV Cap. 80–86; Cap. 41–53], s. 13 – **Poss.:** ø – **Cat.:** USTC⁸⁸ – **Notae:** A háttáblára megerősítés céljából a szokásosan felül két további pergamencsíkot ragasztott a könyvkötő, mindkettő az egykori kézirat töredékeiből származik. A további töredékeket ld. Nr. 1, 10, 27, 54.

Nr. 27 – Sig.: 25576 – **Tit.:** Ludovico Molina [Luis de Molina], SJ, *Commentaria in Primam divi Thomae Partem, in duos tomos divisa...* – **Ed.:** Venetiis: Apud Minimam Societatem, 1602; 2° – **Frag.:** *Decretum Gratiani cum apparatu Bartolomaei Brixienensis* [Pars II Causa XXV Qu. 2 Cap. 6–16 | Pars II Causa XXIV

⁸³ <https://www.ustc.ac.uk/editions/2076782>; <http://opak.crolib.hr/cgi-bin/wero.cgi?q=250014562275>

⁸⁴ <https://gateway-bayern.de/VD16+P+86>

⁸⁵ <https://www.ustc.ac.uk/editions/4039138>

⁸⁶ ACCORSI, BRIZZI 1988, i. m. 125 (c.174).

⁸⁷ <https://edit16.iccu.sbn.it/titolo/CNCE038111>

⁸⁸ <https://www.ustc.ac.uk/editions/6904966>

Qu. 1 Cap. 4–16], s. 13 – **Poss.:** ø – **Cat.:** USTC⁸⁹ – **Notae:** A kötésen lévő kézirat további töredékeit ld. Nr. 1, 10, 26, 54.

Nr. 28 – Sig.: 25577 – **Tit.:** Franciscus Suarez [Francisco Suárez], SJ, *Commentariorum, ac Disputationum in Tertiam Partem divi Thomae. Tomus secundus...* – **Ed.:** Venetiis: Apud Societatem Minimam, 1605; 2° – **Frag.:** Petrus Lombardus, *Sententiarum libri IV* [Lib. IV Dist. XX Cap. 7; Dist. XXI Cap. 1–3 | Lib. IV Dist. XXII Cap. 1–3; Dist. XXIII Cap. 1–2], s. 14/1 – **Poss.:** Ex libris M. Martini Dobrouicij Anno M.DC.V / Ex libris Georgii Turiak C[anonici]. Z[agrabiensis]. et pro tempore parochi Crisiensis Anno D[omi]ni 1640. – **Cat.:** USTC⁹⁰ – **Notae:** A táblákon lévő kézirat további töredékeit ld. Nr. 2, 34.

Nr. 29 – Sig.: 25578 – **Tit.:** *Szent Biblia. Az egesz keresztyénségben bé-vött régi deák bötüből magyarra fordította a' Jésus-alatt vitézkedő Társaság-béli Nagy-Szombati Káldi György pap.* – **Ed.:** Béchben [Wien]: Formika Máté, 1626; 2° – **Frag.:** missale (Zagrabiense?) [Quadr. Hebd. III Sabb. | Quadr. Hebd. III Feria VI], s. 15 – **Poss.:** Seminarii Zagrabiensis die 25 Julii [1]795 / In usum concessus Ladislao Szmelich [1]795. (szennycímlap) – **Cat.:** RMK I 551, RMNy 1352, OSzK⁹¹ – **Notae:** A címlap elveszett. A könyvet eredetileg fatáblás, vaknyomásos disznóbőr kötés fedte,⁹² amelyből 1692 körül Mikulić-féle kötéstípust alakítottak ki: a könyvkötő a fatábla sarkait és a könyv gerincét az ismert módon barna bőrral megerősítette, majd a vaknyomásos bőrre ragasztotta a 15. századi misszálétöredékeket. Az előtábla töredékét később felhasították, így láthatóvá vált a korábbi kötés. A táblákon lévő kézirat további töredékeit ld. Nr. 11, 18, 61.

Nr. 30 – Sig.: 25626 – **Tit.:** Franciscus a Sancto Augustino Macedo [Francisco de São Agostinho Macedo], OFMConv, *De clavibus Petri. Opus in IV. libros divisum...* – **Ed.:** Romae: Typis Philippi Mariae Mancini, 1660; 2° – **Frag.:** BNS II [Comm. apost. | Comm. mart.], s. 13/2 – **Poss.:** Liber Martini Posgay / Nulli inimicus ero, nec bis Amicus Amico, nam cuicumque semel, semper Amicus ero⁹³ (szennycímlap); (olvashatatlan írás) / Hunc librum dono datus G. D. Petro Fodroczy suo dilectissimo D. Fratri et Amico 1667 die 25 Maii / Ludovicus ut super possessor istius libri / Iste liber dono datus est a z. d. Petro Fodro[...] Martino Posgay Parocho [...]ensi 1668 die [...] Junii – **Cat.:** BSB | ZTI⁹⁴ – **Notae:** A könyv 1692 körüli (második) bekötésekor a könyvtestet körbevágták, így a címlap koráb-

⁸⁹ <https://www.ustc.ac.uk/editions/4034423>

⁹⁰ <https://www.ustc.ac.uk/editions/4035715>

⁹¹ <https://nektar.oszk.hu/hu/manifestation/2760883>

⁹² Rozsondai Marianne-nak köszönöm az eredeti kötésre vonatkozó információkat: a 17. század közepén készülhetett, és felvidéki (pozsonyi vagy nagyszombati) eredetű, onnan kerülhetett Zágrába még 1692 előtt. A középlemez mandorlájában Jézus látható jobb profilban, glóriával.

⁹³ Vö. WALTHER, Hans, *Proverbia sententiaeque Latinitatis mediae ac recentioris aevi. Nova series. Lateinische Sprichwörter und Sentenzen des Mittelalters und der frühen Neuzeit in alphabetischer Anordnung*, hrsg. von Paul Gerhard Schmidt, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1983, Teil 8, 39068w.

⁹⁴ <https://mdz-nbn-resolving.de/urn:nbn:de:bvb:12-bsb11059698-9>; <http://fragmenta.zti.hu/fl117>

bi possessorbejegyzései sérültek. Az egykori tulajdonos, Posgay Márton (Martin Požgaj) zágrábi kanonok volt (†1675).⁹⁵ A kötésen lévő kézirat további töredékeit ld. Nr. 5, 7, 8, 33, 44, 45.

Nr. 31 – Sig.: 25642 – **Tit.:** *Iulii Clari patritii Alexandrini, ... Opera omnia quae quidem hactenus per auctorem in lucem edita sunt nunc denuo recens...* – **Ed.:** Francofurti: Ex officina typographica Nicolai Bassaei, 1582; 2° – **Frag.:** *Vulgata* [Sir 36,20–37,15 | Sir 35,21–36,20], s. 14 – **Poss.:** Jurković (?) (superexlibris); (két kéz áthúzás miatt olvashatatlan bejegyzései) 1622 – **Cat.:** USTC, VD16⁹⁶ – **Notae:** A kötésen lévő kézirat további töredékét ld. Nr. 50.

Nr. 32 – Sig.: 25650 – **Tit.:** *Pub[lii]. Vergilii Maronis Opera antea corrupta et mendosa nunc vero multorum exemplarium collatione in integrum restituta...* – **Ed.:** Venetiis: Gulielmus de Fontaneto Montisferrati, 1522. XI. 20.; 2° – **Frag.:** ? [ø | ø] – **Poss.:** Ex libris [...] scholae Warasdiensis. Anno 15[...] (?) / Inventor nostri sacris [...] Inventum nomino [...] – **Cat.:** EDIT16⁹⁷ – **Notae:** Erősen sérült kötés; az előtábla sarkai és a háttábla alsó sarka hiányoznak. Jól kivehető az eltávolított középkori töredék nyoma a háttáblán, valamint a szokásos fröcskölt festés mindkét táblán.

Zágráb, Ferences rendház könyvtára (Knjižnica franjevačkog samostana u Zagrebu)

Egy korai hagyomány szerint az első ferences missziók idején maga Szent Ferenc (1181–1226) is megfordult Zágrábban, és ennek nyomán közösségének megtelepedése már nagyon korán, a tatárjárás (1241–1242) előtt feltételezhető. A 14. századi obszerváns mozgalom révén tovább erősödő ferences jelenlét a 16. században szűnt meg a városban, amikor különféle háborús események miatt a szerzetesek távozni kényszerültek. Csak 1607-ben tértek vissza, ekkor kezdték el – középkori alapokon – rendházuk és templomuk újjáépítését.⁹⁸ Noha a káptalani városrészben álló rendházat és könyvtárát a 17–18. századi tűzvészek többször is sújtották, jelentős régi könyves állománya maradt fenn napjainkig. A gyűjtemény két könyve Mikulić-féle kötésű: eredeti possessorbejegyzéseik nem azonosíthatók, így csak sejthető, hogy ferencesek kölcsönzései (vagy ajándékozások?) nyomán maradtak a rendi könyvtárban. A ferences kánonjogász és teológus, Astesanus de Ast (†1330 k.) műve (Nr. 33, 5. *ábra*) különösen számot tarthatott a testvérek érdeklődésére.

⁹⁵ ACCORSI, BRIZZI 1988, i. m. 141 (c.197).

⁹⁶ <https://www.ustc.ac.uk/editions/668511>; <http://gateway-bayern.de/VD16+C+2260>

⁹⁷ <https://edit16.iccu.sbn.it/resultset-titoli/-/titoli/detail/CNCE37692>

⁹⁸ A provincia és a könyvtár történetéről ld. PATAFTA, Daniel, OFM, *Povijest Provincije*, online: <https://ofm.hr/povijest-provincije/>, valamint FRKIN, Vatroslav, JURIC, Šime, *Katalozi inkunabula crkvenih ustanova u Hrvatskoj, III. Zbirka inkunabula u knjižnicama Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda = Croatica Christiana periodica*, 11(1987), No. 20, 130–172, különösen 132–135. Online: <https://hrcak.srce.hr/99382>.



5. ábra. A zágrábi ferencesek könyvtárában őrzött Astesanus-kötet (Nr. 33) Mikulić-féle kötése a BNS II ritka úrnapi szolozsmájának (Sapientia aedificavit) töredékeivel

A könyvtár modern pecsétjének feliratát (BIBLIOTHECA PP. FRANCISCANORUM ZAGRABIAE) nem jelezzük a possessoroknál.

Nr. 33 – Sig.: RI-4°-4 – **Tit.:** Astesanus de Ast [Antonio Astesano], OFM, *Summa de casibus conscientiae* – **Ed.:** Venetiis: Leonardus Wild de Ratisbona, 1480. IV. 28.; 2° (29 cm) – **Frag.:** BNS II – Supplementum, *Historia Sapientia aedificavit* (Corpus Christi) [Matut. Lc. V, Resp. V, Lc. VI | Matut. Lc. VII, Resp. VII],⁹⁹ s. 13/2 – **Poss.:** Conventus Zagradiensis – **Cat.:** Frkin–Jurić 1987, 133 (4); Crolist | ZTI¹⁰⁰ – **Notae:** A kötéstáblán lévő két töredék (5. ábra) a Metropolitanska knjižnicában őrzött további hat fedéltöredékkal (MR 1081, MR 1127, M 10610) egy kvaterniót alkot, amely a BNS II toldalékában került Esztergomból Zágrábba. A BNS II további töredékeit ld. Nr. 5, 7, 8, 30, 44, 45.

Nr. 34 – Sig.: RIV-m8°-10 – **Tit.:** *Homiliarum Iudoci Clichtovei tripartitarum pars secunda, quae peculiariter est de sanctis...* – **Ed.:** Coloniae: Apud Maternum Cholinum, 1572; 16° (15 cm) – **Frag.:** Petrus Lombardus, *Sententiarum libri IV* [Lib. III Dist. I Cap. 3 | Lib. III Dist. I Cap. 1], s. 14/1 – **Poss.:** Ex libr[is] R[everendissimi] Georgij Br[...]gh (törölve) / 1653 / (olvashatatlan írás, részben törölve) –

⁹⁹ Vö. SZOLIVA 2019, i. m. 311, 323; SZOLIVA 2021, i. m. 242–243.

¹⁰⁰ A hordozókönyv leírása a Crolist online katalógusban: <http://opak.crolib.hr/cgi-bin/wero.cgi?q=530131022192>. A töredék részletes leírását ld. <http://fragmenta.zti.hu/fl1104>.

Cat.: Crolist¹⁰¹ – **Notae:** A sarkokat megerősítő bőrzést a könyvkötő elhagyta, talán a kis méret miatt, vö. Nr. 2. A kötésen lévő kézirat további töredékeit ld. Nr. 2, 28.

Zágráb, Nemzeti és Egyetemi Könyvtár – Kéziratok és régi könyvek gyűjteménye (Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu – Zbirka rukopisa i starih knjiga)

A horvát történetírás jeles alakja, Kercselich Ádám Boldizsár (1715–1778) használatában volt az alábbi Mikulić-kötésű könyv (Nr. 35), amelyet az NSK különgyűjteménye őriz.¹⁰² Kercselich könyveit végrendeletileg a Kraljevska sveučilišna knjižnicára (a Királyi Egyetemi Könyvtárra), az NSK jogelődjére hagyta,¹⁰³ ezért valószínűleg hagyatéka részeként került a gyűjteménybe a szóban forgó történelmi segédkönyv. Vélhetően a székesegyházi könyvtárból kölcsönözte ki (püspöki engedéllyel?), azaz possessorbejegyzése csak „ad usum” volt érvényes. Kercselich halála után a kötet nem került vissza származási helyére, és így nem vették leltárba a Metropolitanska knjižnicában sem.

Nr. 35 – Sig.: RI-4°-21 [olim R 42] – **Tit.:** Jacobus Philippus de Foresta [Giacomo Filippo Foresti], *Supplementum chronicarum* – **Ed.:** Venetiis: Bernardinus Benalius, 1486. XII. 15.; 4° – **Frag.:** Magister Bandinus, *Sententiarum Liber Primus* [Dist. XXVI Cap. 6–8 | Dist. XXIX Cap. 4 – Dist. XXX Cap. 1], s. 14 – **Poss.:** Balth[asar]. Kercselics C[anonici] Z[agrabiensis] – **Cat.:** NSK¹⁰⁴ – **Notae:** A gerincen lévő 19. századi feliratos vignetták („Historia”, „universalis”, „6.”) az íráskép alapján és a sorszám egyezése miatt egyidősek lehetnek az előtábla kirasztott előzőkén olvasható korábbi jelzettel („III. C. 6”). A töredék scriptora ismert egy Petrus Lombardus *Sententiarum libri IV*-töredékcsoportból, vö. Nr. 14, 22, 23.

Zágráb, Horvát Tudományos és Művészeti Akadémia Könyvtára (Knjižnica Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu)

Az Akadémia (HAZU) könyvtárának alapítása után hét évvel, 1868-ban megvásárolta Ivan Kukuljević Sakcinski (1816–1889) horvát történész és politikus magánkönyvtárát,¹⁰⁵ ennek részeként került az állományba az alábbi Mikulić-kö-

¹⁰¹ <http://opak.crolib.hr/cgi-bin/wero.cgi?q=530218074707>

¹⁰² Köszönöm Irena Galić Beškernek, az NSK régi kéziratok és régi könyves különgyűjteménye (Zbirka rukopisa i starih knjiga) vezetőjének, hogy támogatta és szakmai tanácsaival segítette a könyvtár teljes állományának kötetkutatását. Munkatársait, Karolina Tumbast és Iva Perinićet a fáradságos raktári munka elvégzéséért illeti a köszönet.

¹⁰³ IVANČAN 1925, i. m. 191.

¹⁰⁴ <https://digitalna.nsk.hr/pb/?object=info&id=582851>

¹⁰⁵ <http://knjiznica.hazu.hr/index.php/m-rara>

tésű könyv (Nr. 36).¹⁰⁶ Bizonyosan Kukuljević személyes tulajdona volt egykor, ugyanis szerepel kéziratos könyvkatalógusában,¹⁰⁷ nem ismert azonban, hogy mikor és miként jutott hozzá.

Nr. 36 – Sig.: 40.559-R – **Tit.:** *D[ivi]. Ioan[nis]. Chrysostomi in sanctum Iesu Christi evangelium secundum Matthaeum commentarii...* – **Ed.:** Parisiis: Apud Carolam Guillard, 1543; 16° (16 cm) – **Frag.:** Joachim da Fiore, *Liber Concordiae Novi ac Veteris Testamenti* [Lib. IV Cap. 32 | Lib. IV Cap. 33–34], s. 13 – **Poss.:** Gabr[iel]. Gassich (előzőken); Francisci Ange[...] (?) – **Cat.:** DiZbi.HAZU¹⁰⁸ – **Notae:** Kukuljević possessorbejegyzése nem olvasható a könyvben. A kötésen lévő kézirat további töredékeit ld. Nr. 4, 9, 13, 19.

*Zágráb, Horvát Tudományos és Művészeti Akadémia Levéltára
(Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu)*

Az Akadémia (HAZU) levéltárában eredeti állapotú Mikulić-kötésű könyv nem található.¹⁰⁹ Az „Ormar V a – Latinski fragmenti kodeksa” feliratú dobozban ugyanakkor Nr. 36 jelzet alatt egy lefejtett pergamentöredéket őriznek, amely szabása alapján vélhetően a szóban forgó zágrábi kötés része volt egykoron. Sajnos a hordozókönyv és a töredék párja egyaránt ismeretlen, a fennmaradt töredék ragasztott oldalán ugyanakkor kivehető a szokásos barna bőrözés nyoma. Csak a hosszabb oldal mentén látható behajtás, a rövidebbeket fejnél és lábnál talán a lefejtéskor vágták le. A kézirat 13. századi eredetű lehet, ívméretű (2°) könyv borítása volt, tartalma pedig jelenleg azonosítás alatt áll.

*Szamobor, Ferences rendház könyvtára
(Knjižnica franjevačkog samostana u Samoboru)*

A samobori ferencesek hányattatott 16. századi történelme nem kedvezett a rendházi könyvtár gyarapodásának. A század eleji megtelepedés és néhány év plébá-

¹⁰⁶ Tamara Runjak, a HAZU Könyvtár különgyűjteménye (Zbirka starih i rijetkih knjiga) vezetőjének szíves közlése nyomán. E helyen köszönöm meg neki, hogy kérésemre átvizsgálta a régi nyomtatványok kötéseit, és ezzel lehetővé tette a kötet (Nr. 36) azonosítását.

¹⁰⁷ A katalógus megjelent nyomtatott formában. A szóban forgó könyv (Nr. 36) említését ld. KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, Ivan, *Jugoslavenska knjižnica Ivana Kukuljevića Sakcinskoga u Zagrebu*, Zagreb, Knjigotiskarna Dragutina Albrehta, 1867, 60 (28/nr. 17). Online: <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=hvd.32044085255396&view=1up&seq=66>.

¹⁰⁸ RUNJAK, Tamara, *Rijetkosti u Knjižnici Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Katalog inkunabula i knjiga 16. stoljeća*, Zagreb, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2011, 453 (nr. 321). Online: <https://dizbi.hazu.hr/a/?pr=i&id=273550>.

¹⁰⁹ Hálával tartozom Ivana Burnać és Nives Kangler munkájáért, akik a HAZU levéltárosaiként az intézmény régi könyves anyagát kérésemre átnézték.

niai szolgálat után a község protestánssá lett kegyura elkergette a testvéreket, a ferences jelenlét megszűnt Szamoborban, és a testvérek 1531-től Kotariban telepedtek le. Csak 1610-ben jöhettek vissza; ekkor fából építettek kolostort, amelyet azonban a 17. század közepén tűzvész pusztított. A rendház könyvtára a helyreálítást követően, 1662 után gyarapodhatott.¹¹⁰ A könyvtárba 1982-ben bekerült a jasztrebarszki (Jastrebarsko, Jaska) rendház állománya, később pedig az egyesített gyűjtemény 16. századi könyveiről szakszerű leírást készült.¹¹¹ Egyetlen Mikulić-féle kötésben lévő könyve talán lelkipásztori indokkal került ferences tulajdonba, hiszen a „cura animarum” kérdéseivel foglalkozik.

Nr. 37 – Sig.: RIV-16°-6 – **Tit.:** Bartolomaeus Fumus [Bartolomeo Fumo], OP, *Summa aurea armilla nuncupata, casus omnes ad animarum curam attinentes, breviter complectens* – **Ed.:** Venetiis: Apud Basam, 1576; 16° (15 cm) – **Frag.:** missale Zagrabienne [Dominica XX post Pentecostes | Dominica XVIII post Pentecostes], s. 14 – **Poss.:** ø – **Cat.:** Lokmer 2016¹¹² – **Notae:** A kötésen lévő kézirat további töredékeit ld. Nr. 3, 59.

Budapest, ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár

A bevezetőben érintettük Mezey Lászlónak és a Fragmenta Codicum Kutatócsoportnak az Egyetemi Könyvtár régi könyves állományában folytatott kutatásait. Az 1983-ban publikált töredékanyag – összesen 300 jelzet – a munka első fázisában került sorra.¹¹³ A leírásokat tartalmazó kötet a magyarországi töredékkutatás első kimagasló eredménye, ám sajnos nem teljes, elmaradt a tervezett második kötet megjelentetése. Csak a 2000-es évek elejére érett meg az idő a részben már feltárt, de publikálatlan és a még feltáratlan anyag rész töredékkutatói szemmel való újabb áttekintésére, akkorra ugyanis befejeződött az antikvák teljes leválogatása, és létrejött a 17. századi kötetekből álló „Barokk gyűjtemény”. (Mezey kutatásai idején a könyvtár ősnymtatványainak többsége és az 1550 előtt nyomtatott antikvák voltak elkülönítve,¹¹⁴ a 17. századi kötetek még a törzsgyűjteményi állomány részeként voltak hozzáférhetők.) Tóth Péter a gyűjtemény belső munkatársaként 2007-ben közölt tanulmányában részletes módszertani és kutatás-

¹¹⁰ A könyvtár történetéről ld. FRKIN, Vatroslav, *Arhiv i knjižnica samoborskog franjevačkog samostana = Samobor: sakralno-povijesni vodič*, Samobor, Župni ured sv. Anastazije, 1988, 92; LOKMER, Juraj, BEKAVAC LOKMER, Fila, *Zbirke stranih rijetkih knjiga 16. stoljeća u knjižnicama Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda: franjevački samostan u Samoboru = Croatica Christiana periodica*, 40(2016), No. 78, 235–288, különösen 239–240. Online: <https://hrcak.srce.hr/176647>.

¹¹¹ LOKMER, BEKAVAC LOKMER 2016, i. m. 260–287.

¹¹² *Uo.*, 263 (7).

¹¹³ MEZEY 1983, i. m., U. Fr. I. m. 1–300.

¹¹⁴ Az 1550 előtt nyomtatott antikvák Vet. (=vetustissima) jelzettel szerepeltek. (Mód Zsuzsanna és Vrabély Márk szíves tájékoztatása nyomán.)

történeti bevezető után megjelölte a fragmentológiai kutatás folytatásának irányait, és közzétett addigi eredményeiből 20 nem liturgikus töredéket.¹¹⁵ A tanulmányt egy további, az újabban feltárt töredékek leírásait tartalmazó követte 2011-ben.¹¹⁶ Tóth áttekintésének fényében világossá vált, hogy a Mikulić-féle kötetstípus lap-pangó példányainak felkutatásához a régi könyves állomány teljes körű feltárása szükséges. A 2022-ben elvégzett vizsgálat nyomán 13 kötés zágrábi eredete igazolódott kétséget kizáróan.¹¹⁷

Az Egyetemi Könyvtár könyvei közé több úton kerülhetett zágrábi kötet. Egyrészt a 18. században a zágrábi studensek, (későbbi) kanonokok egyetemi peregrinációjának egyik célpontja Nagyszombat volt,¹¹⁸ aminek következtében a városba vihetek zágrábi könyveket. Előfordulhatott akár a kölcsönzés elfelejtése, akár haláleset vagy a tanulmányok megszakítása miatt, hogy e kötetek az egyetemre szálltak. Az intézmény 18. századi oktatói között is feltűnnek horvát származásúak, akik révén szintén maradhatott zágrábi könyv Nagyszombatban.¹¹⁹ Ha így történt, az elhagyott kötetek az egyetemmel és könyvtárával együtt költöztek el 1777-ben előbb Budára, majd 1784-ben Pestre, és ma is a gyűjteményhez tartoznak. A könyvek vándorlására egy másik, inkább elvi lehetőség is kínálkozik. A II. József (1780–1790) alatt eltörölt szerzetesrendek könyvtáraiból nagy mennyiségű könyv,

¹¹⁵ TÓTH Péter, *Újabb kódextöredékek az Egyetemi Könyvtárban = Az Egyetemi Könyvtár Évkönyvei. XIII.*, főszerk. Szögi László, Bp., Egyetemi Könyvtár, 2007, 87–127.

¹¹⁶ TÓTH Péter, *Az Egyetemi Könyvtár gyűjteményéből. Újabb kódextöredékek az Egyetemi Könyvtárban II. = Az Egyetemi Könyvtár Évkönyvei XIV–XV.*, főszerk. Szögi László, Bp., Egyetemi Könyvtár, 2011, 191–217.

¹¹⁷ E helyen mondok köszönetet Kulcsár Szabó Ernőné Gombos Annamária főigazgató asszonynak, aki engedélyezte a köteszkutatást, Mód Zsuzsanna osztályvezető asszonynak, aki készségesen megteremtette a kutatás feltételeit, és segített az állományban való tájékozódásban, valamint az „MTA Lendület” Digitális Zenei Fragmentológia Kutatócsoport tagjainak, Czagány Zsuzsának, Gilányi Gabriellának, Göbölősné Gaál Eszternek, Nagy Torma Juliannának és Enyedi Mózesnek, akikkel részint a raktári kutatásokban, részint a dokumentációs munkában együtt dolgoztunk. A csoport körülbelül 21 500 bibliográfiai tételt tekintett át, amely során a zágrábi kötetek mellett számos egyéb zenei töredéket is sikerült azonosítani, vö. <http://fragmenta.zti.hu/forrasok/budapest-egyetemi-konyvtar-kezirat-es-ritkasagar/>.

¹¹⁸ A bolognai Collegium Illyricum-Hungaricum évkönyve például az 1706. évnél megörököltette a 73. rektor, Georgius Paravigich (Grgur Paravigić) szakmai életútját. A leírás szerint Paravigich a filozófia stúdiumot Zágrábban végezte, majd ugyanabból magiszteri fokozatot szerzett Nagyszombatban, ahol egyszersmind a teológiai tanulmányait is megkezdte. Vö. ACCORSI, BRIZZI 1988, i. m. 126 (c.175), 230–231 (c.316–317). A nagyszombati egyetemi peregrinációkról ld. még DOBROVŠAK, Ljiljana, *Croatians in Slovakia and Slovaks in Croatia in the Eighteenth Century = Slovakia and Croatia. Historical Parallels and Connections (until 1780)*, ed. Martin Homza, Ján Lukačka, Neven Budak, Bratislava, Zagreb, Department of Slovak History at the Faculty of Philosophy of Comenius University Bratislava, Faculty of Humanities and Social Sciences at the University of Zagreb, 2013, 344–347, különösen 345; KUČEROVÁ, Květoslava, *Trnavsko sveučilište i njegovo mjesto u kulturnim kontaktima s Hrvatima = Spomenica Ljube Bobana 1933–1994*, Zagreb, Zavod za Hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 1996, 113–121.

¹¹⁹ DOBROVŠAK 2013, i. m. 145.

köztük a Zágráb környéki kolostorkönyvtárak állományának jelentős része ugyan-csak az Egyetemi Könyvtárba került. Ha e rendi gyűjteményekben az abolíció idején kölcsönzés vagy tartós használat miatt Mikulić-kötésű könyv volt, azok szintén Budára kerültek. Ez utóbbira kisebb az esély, mivel possessorbejegyzések nem erősítik meg, ám ki sem zárható, hiszen a jozefinista elkobzásoktól nem sújtott ferences kolostorokban a mai napig őriznek néhány kötetet.

Nr. 38 – Sig.: U. Fr. I. m. 23 | Ant. 5718 (olim Bc 93) – **Tit.:** Iason Maynus [Giasone Del Maino], *In secundam codicis partem commentaria...* – **Ed.:** Venetiis: Lucantonio Giunta, 1585; 2° – **Frag.:** Zacharias Chrysopolitanus, *In Unum ex Quattuor, sive De concordia Evangelistarum libri IV* [Lib. II Cap. 54–57 | Lib. II Cap. 60–62], s. 12 – **Poss.:** ø – **Cat.:** EDIT16, ELTE¹²⁰ | Mezey 1983, 47–50 – **Notae:** A kötésen lévő kézirat további töredékeit ld. Nr. 25, 39–42, 51, 52, 65, 70.

Nr. 39 – Sig.: U. Fr. I. m. 24 | Ant. 0419 (olim Vet 04/2) – **Tit.:** Abbas Panormitanus [Niccolò Tedeschi], *Lectura super tertio libro Decretalium* – **Ed.:** Mediolani: Per Ioannem Angelum Scinzenzeler, 1504; 2° – **Frag.:** Zacharias Chrysopolitanus, *In Unum ex Quattuor, sive De concordia Evangelistarum libri IV* [Lib. II Cap. 65–67 | Lib. II Cap. 92–94, 99], s. 12 – **Poss.:** ø – **Cat.:** ELTE¹²¹ | Mezey 1983, 51–52 – **Notae:** A kötésen lévő kézirat további töredékeit ld. Nr. 25, 38, 40–42, 51, 52, 65, 70.

Nr. 40 – Sig.: U. Fr. I. m. 25 | Ant. 7206 (olim Be 79) – **Tit.:** Panormitanus [Niccolò Tedeschi], *In quartum et quintum Decretalium commentaria...* – **Ed.:** Lugduni [Lyon]: Excudebant Matheus Bernardus et Stephanus Servanius, 1562; 2° – **Frag.:** Zacharias Chrysopolitanus, *In Unum ex Quattuor, sive De concordia Evangelistarum libri IV* [Lib. IV Cap. 167–169 | Lib. IV Cap. 170–171], s. 12 – **Poss.:** ø – **Cat.:** USTC, ELTE¹²² | Mezey 1983, 52–53 – **Notae:** A kötésen lévő kézirat további töredékeit ld. Nr. 25, 38, 39, 41, 42, 51, 52, 65, 70.

Nr. 41 – Sig.: U. Fr. I. m. 26 | Ant. 7205 (olim Be 79) – **Tit.:** Panormitanus [Niccolò Tedeschi], *Secunda in secundum Decretalium, cum doctis et novis juris peritorum additionibus...* – **Ed.:** Lugduni [Lyon]: Excudebant Matheus Bernardus et Stephanus Servanius, 1562; 2° – **Frag.:** Zacharias Chrysopolitanus, *In Unum ex Quattuor, sive De concordia Evangelistarum libri IV* [Lib. IV Cap. 171–173 | Lib. IV Cap. 176–178], s. 12 – **Poss.:** ø – **Cat.:** USTC, ELTE¹²³ | Mezey 1983, 53–54 – **Notae:** A kötésen lévő kézirat további töredékeit ld. Nr. 25, 38–40, 42, 51, 52, 65, 70.

Nr. 42 – Sig.: U. Fr. I. m. 27 | Ant. 7207 (olim Be 79) – **Tit.:** Panormitanus [Niccolò Tedeschi], *Super prima parte primi Decretalium* – **Ed.:** Lugduni: Gaspar Trechsel, Melchior Trechsel, 1539–1546; 2° – **Frag.:** Zacharias Chrysopolitanus, *In Unum ex Quattuor, sive De concordia Evangelistarum libri IV* [Lib. IV Cap. 173–

¹²⁰ <https://edit16.iccu.sbn.it/titolo/CNCE016683>; <https://opac.elte.hu/Record/opac-EUL01-000207449>

¹²¹ <https://opac.elte.hu/Record/opac-EUL01-000199945>

¹²² <https://www.ustc.ac.uk/editions/139245>; <https://opac.elte.hu/Record/opac-EUL01-000466669>

¹²³ <https://www.ustc.ac.uk/editions/139275>; <https://opac.elte.hu/Record/opac-EUL01-000466668>

174 | Lib. IV Cap. 175–176], s. 12 – **Poss.:** ø – **Cat.:** USTC, BSB¹²⁴ | Mezey 1983, 54–55 – **Notae:** A kötésen lévő kézirat további töredékeit ld. Nr. 25, 38–41, 51, 52, 65, 70.

Nr. 43 – Sig.: U. Fr. I. m. 64 | Ant. 4035 (olim Vet. 47/30) – **Tit.:** Abbas Panormitanus [Niccolò Tedeschi], *Consilia iurisque responsa, quaestiones ac tractatus...* – **Ed.:** Lugduni [Lyon]: Ad candentis Salamandrae insigne, apud Senetionios Fratres, 1547; 2° – **Frag.:** *Biblia sacra cum glossa interlineari ordinaria* [Idt 1,1–7,3 | Est 1,2–4,16], s. 13 – **Poss.:** ø – **Cat.:** USTC¹²⁵ | Mezey 1983, 82–83 – **Notae:** A kötésen lévő kézirat további töredékeit ld. Nr. 15, 17, 24, 53, 66, 67.

Nr. 44 – Sig.: U. Fr. I. m. 265 | Ant. 1036 (olim Vet. 19/28) – **Tit.:** Henricus Institoris – Iacobus Springer, *Malleus maleficarum opus egregium...* – **Ed.:** Nurembergae [Nürnberg]: In officina Frederici Peypus, 1519; 4° – **Frag.:** BNS II [Agnes v. et m. (jan. 21.) | Conversio Pauli ap. (jan. 25.)], s. 13/2 – **Poss.:** ø – **Cat.:** VD16 | Mezey 1983, 217; ZTI¹²⁶ – **Notae:** A kötésen lévő kézirat további töredékeit ld. Nr. 5, 7, 8, 30, 33, 45.

Nr. 45 – Sig.: U. Fr. I. m. 266 | Ant. 1799 (olim Vet. 16/45) – **Tit.:** *Prima pars Summae sacrae theologiae angelici doctoris sancti Thomae de Aquino Ordinis Praedicatoris* – **Ed.:** Venetiis: Mandato et expensis heredum quondam domini Octaviani Scoti civis Modoetiensis ac sociorum, 1516; 2° – **Frag.:** BNS II [Caecilia v. et m. (nov. 22.) | Catherina v. et m. (nov. 25.)], s. 13/2 – **Poss.:** ø – **Cat.:** EDIT16 | Mezey 1983, 217–218; ZTI¹²⁷ – **Notae:** A kötésen lévő kézirat további töredékeit ld. Nr. 5, 7, 8, 30, 33, 44.

Nr. 46 – Sig.: U. Fr. I. m. 328 | Bar. 01003 (olim Ac 656) – **Tit.:** Johannes Gualterius [Janus Gruter], *Chronici Chronicorum Ecclesiastici. Liber II. Cum accurato rerum ac verborum indice* – **Ed.:** Francoforti: In Officina Aubriana, 1614; 8° – **Frag.:** brevium [Vig. Pent, Pent | Pent, In oct. Pent], s. 13/14 – **Poss.:** ø – **Cat.:** VD17¹²⁸ – **Notae:** A hordozókönyv teste jelenleg táblák nélkül áll, jól kivehető rajta a gerincet egykor borító barna színű bőr maradványa. A kötésről lefejtett töredékek egy miniatűr írással készült breviárium temporáléjából, pünkösöd idejéről valók. Olvasmányrendje más, mint a zágrábi zsolozsmáskönyveké, de ezt a kis méret is indokolhatja. A töredékek publikációja előkészületben állt, borítékjuk ezért kapott a Mezey-kötet számozását folytató leltári számot.¹²⁹

Nr. 47 – Sig.: T. VII/5 | Inc. 317 – **Tit.:** Angelus de Clavasio [Angelo Carletti], OFM, *Summa angelica de casibus conscientiae* – **Ed.:** Nurembergae [Nürnberg]:

¹²⁴ A szóban forgó kötetel közel azonos szedésű nyomtatványokat jelentettek meg a lyoni Trechsel-fivérek 1536-ban és 1539-ben: <https://www.ustc.ac.uk/editions/124863>; <https://www.ustc.ac.uk/editions/124894>, vö. <https://onb.digital/result/109304E8>. A szedést pontosan követi az alábbi, nyomdászt nem említő, 1546-os lyoni kiadvány is: <https://mdz-nbn-resolving.de/details:bsb11198628>.

¹²⁵ <https://www.ustc.ac.uk/editions/149732>

¹²⁶ <https://gateway-bayern.de/VD16+S+8381>; <http://fragmenta.zti.hu/f328a>

¹²⁷ <https://edit16.iccu.sbn.it/titolo/CNCE070184>; <http://fragmenta.zti.hu/f328b>

¹²⁸ <https://kxp.k10plus.de/DB=1.28/CMD?ACT=SRCHA&IKT=8079&TRM=%2712:115987P%27>

¹²⁹ Vö. Tóth 2007, i. m. 107–108.

Impressa per Antonium Koberger, 1488. VIII. 28.; 2° – **Frag.:** *Liber Sextus Decretalium cum apparatu Ioannis Andreae* [Lib. I Tit. III Cap. 11–14 | Lib. I Tit. III Cap. 15 – Tit. V Cap. 1], s. 14/1 – **Poss.:** Petrovynay (?) – **Cat.:** USTC | Tóth 2007, 125–126¹³⁰ – **Notae:** A kötet egykori tulajdonosa talán Georgius Petrovinai zágrábi kanonok lehet, aki 1558-ban Bolognában doktori fokozatot szerzett.¹³¹ A kötésen lévő kézirat további töredékét ld. Nr. 58.

Nr. 48 – Sig.: Inc. 369 – **Tit.:** Guido de Monte Rocherii [Guido de Monte-rocherio], *Manipulus curatorum officia sacerdotum secundum ordinem septem sacramentorum perbreuiter complectens* – **Ed.:** Argentinensium [Strassburg]: Per Martinum Flach, 1489. II. 9.; 8° – **Frag.:** ? [ø | ø] – **Poss.:** Ex libris Thomae Maurovich dono datus [...] Drascovich anno 1556 – **Cat.:** GW¹³² – **Notae:** A középkori töredékeket ismeretlen időben lefejtették a kötet mindkét táblájáról, ma lappanganak.

Nr. 49 – Sig.: Inc. 439 – **Tit.:** *Epistolarum sancti Ambrosii episcopi Mediolanensis elegantissimum opus. Operum sancti Ambrosii pars tertia...* – **Ed.:** Basiliae: Per Iohannem de Amerbach, 1492; 2° – **Frag.:** ? [ø | ø] – **Poss.:** ø – **Cat.:** ISTC, GW¹³³ – **Notae:** A középkori töredékeket valószínűleg 1970 és 1980 között fejtették le a kötet tábláiról,¹³⁴ ma lappanganak.

Nr. 50 – Sig.: Inc. 930 – **Tit.:** Matthaeus Silvaticus, *Pandectae medicinae* – **Ed.:** Vicenza: Hermann Liechtenstein, 1480k.; 2° – **Frag.:** *Vulgata* [beíratlan, elővonalazott pergamen | Sap 18,22–19,12], s. 14 – **Poss.:** ø – **Cat.:** GW¹³⁵ – **Notae:** A kötésen lévő kézirat további töredékét ld. Nr. 31.

Bizonytalan a zágrábi eredete az U. Fr. I. m. 166 jelzetű misszáletöredékeknek és egykori, Ant. 1490 (olim Vet. 14/54) jelzetű hordozójuknak. Bár a lefejtett töredékek szabásmintája a zágrábi szokásokat követi, a címlapon a lepoglavai pálos kolostor korai, 1648-ból származó possessorbejegyzését találjuk: „Mon[asterii]. Lepoglavensis / Catalogo inscriptus 1648. / K. 84”. Ha rendi tulajdonban maradt a kötet, nem kaphatott Mikulić-féle bekötést 1692 körül. Ha viszont a káptalanhoz került volna, possessorbejegyzése bizonyára nem kerül el a korrigálást. A töredékekre írt superexlibris („Sum ex libris Joannis Markowitz”) tovább árnyalja a képet: Mezey karmelitaként azonosította az egykori tulajdonost, amit azonban a legutóbbi kutatás nem erősített meg.¹³⁶ Valószínűbb, hogy a pálos kolostor könyv-

¹³⁰ <https://www.ustc.ac.uk/editions/742831> – A töredékek leírását ld. Tóth 2007, i. m. 125–126.

¹³¹ ACCORSI, BRIZZI 1988, i. m. 13 (c.8).

¹³² <https://www.gesamtkatalogderwiegendrucke.de/docs/GW11816.htm>

¹³³ <https://data.cerl.org/istc/ia00551000>; <https://www.gesamtkatalogderwiegendrucke.de/docs/GW01599.htm>

¹³⁴ Az írásbeli tájékoztatást az ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár jelenlegi restaurátorának, Szalaváry Miklósnak köszönöm.

¹³⁵ <https://www.gesamtkatalogderwiegendrucke.de/docs/M42147.htm>

¹³⁶ A superexlibrist Mezey „Sum ex libris Joannis M...wliz (?) Carm” formában adja meg, ld. MEZEY 1983, i. m. 154. A „Carm” ma már nem látható, a név kiolvasását segíti ugyanakkor a könyv fol. 147r margójára írt jegyzet: „amunus [= amoenus] locus / Joannes Markowitz”.

tárának felszámolásakor került a kötet az Egyetemi Könyvtárba, és eredeti kötése csak hasonlított a Mikulic-féle kötéshez. A könyvet a 19. században újrakötötték, azonban visszaragasztották rá a középkori töredékeket; csak a 20. század második felében fejtették le a misszáleoldalakat a táblákról.

A hasonló megjelenés ellenére bizonyosan nem tartozik a szóban forgó kötés-típushoz az U. Fr. I. m. 128 jelzetű töredék,¹³⁷ valamint a Bar. 06342 jelzetű könyv kötése sem Zágrábban készült.¹³⁸

Budapest, Központi Papnevelő Intézet Pálos Könyvtára

A Mezey László kezdeményezésére az Egyetemi Könyvtár töredékeivel elindult magyarországi fragmentológiai kutatás második színtere a Központi Szeminárium könyvtára volt. A gyűjtemény mai állománya a 19. század elején alakult ki. A II. József-féle abolíció után államosított (és 1802-től az alakuló Nemzeti Múzeumnak és Könyvtárnak is helyet adó) pesti pálos rendházba 1805-től a Központi Szeminárium költözött. A kiűritett barokk könyvtártermet a szeminárium teológiai tanárai ekkortájt töltötték fel királyi engedéllyel az Egyetemi Könyvtár másodpéldányaiból, így biztosítva szakirodalmat az oktatás számára. A két gyűjtemény könyvanyaga tehát ezer szállal kapcsolódik egymáshoz. A Központi Szeminárium könyvtárának középkori töredékeit – összesen 246 jelzet alatt – Mezey korai halálát követően, 1988-ban tette közzé a Fragmenta Codicum Kutatócsoport.¹³⁹

A Mikulic-féle kötéstípus példányainak azonosítását a jellegzetes szabást mutató fragmentumok összegyűjtésével végezhattük el, ugyanis Mezey és kollégái kutatása idején a könyvtár minden középkori töredékét lefejtették, a hordozókat pedig új kötéssel látták el. (Ma tehát a gyűjteményben nem tanulmányozható egyetlen érintetlen Mikulic-féle kötés sem.) Ha a sarokvágás alapján kiszűrt fragmentum egy zágrábi könyvtábláról ismert kézirat újabb töredékének bizonyult, nem kétséges a hordozókönyv zágrábi provenienciája. Összetettebb feladatot jelentett az azonosítás az egyedi tartalmú, pontosabban más töredékeiből (még?) nem ismert kéziratok esetében. Mezey adatai alapvető kiindulási pontként szolgáltak, hiszen ő még látta a könyveket lefejtés és újrakötés előtt, és – ahogy fentebb említettük – észrevette az Egyetemi Könyvtár és a Szeminárium anyagában a

¹³⁷ A töredéket tartalma a karthauzi hagyományhoz köti, ld. MADAS Edit, *Egy 15. századi karthauzi kórus-lectionarium töredékei az Egyetemi Könyvtárban* = *Magyar Könyvszemle*, 96(1980), 156–159; MEZEY 1983, i. m. 128–129. Szabása hasonlít a Zágrábban szokásos kötésekhez, ám arányaiban kisebb sarkokat kapott.

¹³⁸ A kötés megerősítő sarkait a töredékre ragasztották és vaknyomással díszítették, amely nem jellemző a Mikulic-féle kötéstípusra.

¹³⁹ MEZEY 1988, i. m., S. Fr. I. m. 1–246. A gyűjtemény történetére vonatkozó részleteket ld. *Uo.*, 15.

„közös könyvkötő” mester munkáit.¹⁴⁰ Vizsgálatunk során a lefejtett töredékek alapján 9, egykor Mikulić-kötésű hordozókönyvet sikerült azonosítani.¹⁴¹

Nr. 51 – Sig.: S. Fr. I. m. 6 | Db 27¹⁴² – **Tit.:** Panormitanus [Niccolò Tedeschi], *Consilia. Tractatus, Quaestiones, et Practica...* – **Ed.:** Venetiis: [Ad signum Aquilae renovantis], 1578; 2° – **Frag.:** Zacharias Chrysopolitanus, *In Unum ex Quattuor, sive De concordia Evangelistarum libri IV* [Lib. III Cap. 141–143 | Lib. III Cap. 143–145], s. 12 – **Poss.:** Liber Eccl[es]iae Cathedr[alis] Zagr[abiensis] / Francisci Mi[...] I. V. B. lg. Bon. (részben törölve) / (áthúzott bejegyzés) – **Cat.:** USTC¹⁴³ | Mezey 1988, 25–26 – **Notae:** A kötésen lévő kézirat további töredékeit ld. Nr. 25, 38–42, 52, 65, 70.

Nr. 52 – Sig.: S. Fr. I. m. 7 | GGg 8 – **Tit.:** Abbas Panormitanus [Niccolò Tedeschi], *Consilia tractatus, quaestiones, et practica...* – **Ed.:** Venetiis: Apud Ioannem de Gara, 1571; 4° – **Frag.:** Zacharias Chrysopolitanus, *In Unum ex Quattuor, sive De concordia Evangelistarum libri IV* [Index, Canon IV–V | Index, Canon VI–X], s. 12 – **Poss.:** ø – **Cat.:** EDIT16¹⁴⁴ | Mezey 1988, 26–27 – **Notae:** A kötésen lévő kézirat további töredékeit ld. Nr. 25, 38–42, 51, 65, 70.

Nr. 53 – Sig.: S. Fr. I. m. 37 | Da 14 – **Tit.:** Angelus ab Aretio [Angelo Gambiglioni], *Institutionum D. Iustiniani libr. quatuor commentaria locupletissima* – **Ed.:** [Lugduni]: s. n., 1549; 2° – **Frag.:** *Biblia sacra cum glossa interlineari ordinaria* [Ex 30,25–34,2 | Lv 2,2–4,24], s. 13 – **Poss.:** Nicolai Budovicky (?) C[anonici]. et Ar[chidiaconi]. Vaska. – **Cat.:** SUDOC¹⁴⁵ | Mezey 1988, 47–48 – **Notae:** A kötésen lévő kézirat további töredékeit ld. Nr. 15, 17, 24, 43, 66, 67.

Nr. 54 – Sig.: S. Fr. I. m. 51 | BBk 2 – **Tit.:** Thomas Aquinas, OP, *Tertia pars Summae Sacrae Theologiae...* – **Ed.:** Lugduni [Lyon]: Sumptibus Philippi Tinghi, 1575; 2° – **Frag.:** *Decretum Gratiani cum apparatu Bartolomaei Brixienensis* [Pars II Causa V Qu. 1 Cap. 1 – Causa VI Qu. 1 | Pars II Causa VI Qu. 1 Cap. 18 – Causa VII Qu. 1 Cap. 47], s. 13 – **Poss.:** ø – **Cat.:** USTC¹⁴⁶ | Mezey 1988, 58–59 – **Notae:** Mezey a kötetet nem sorolja a zágrábi típusba.¹⁴⁷ Ezzel szemben a fragmentum szabása a zágrábi mintát követi, és a középkori kézirat további töredékeit ismerjük

¹⁴⁰ Uo., 218 (2. c). Ahogy fentebb jeleztük, Mezey nem ismerte a zágrábi provenienciát.

¹⁴¹ A műemlékkönyvtár vezetője, Diós István engedélyével kutathattam a középkori töredékeket és hordozóikat. Szíves segítségéért, szakmai tanácsaiért köszönettel tartozom.

¹⁴² A töredék leírása mellett hibás hordozómegjelölés olvasható Mezey katalógusában, ld. MEZEY 1988, i. m. 25. Az Fe 15 jelzetű könyv táblája lényegesen kisebb annál, mint amekkora területet a töredékek fedtek. A kötet eredeti disznóbőr kötésének egy részén lehetett valamilyen középkori fragmentum, de más méretű és alakú, mint a szóban forgók. A possessorbejegyzések sem utalnak zágrábi használatra. A tényleges hordozó a Db 27 jelzetű könyv volt, amit a táblák mérete mellett a possessorbejegyzések is megerősítenek.

¹⁴³ <https://www.ustc.ac.uk/editions/858589>

¹⁴⁴ <https://edit16.iccu.sbn.it/titolo/CNCE071702>

¹⁴⁵ <https://www.sudoc.fr/154421847>

¹⁴⁶ <https://www.ustc.ac.uk/editions/141320>

¹⁴⁷ Vö. MEZEY 1988, i. m. 218 (2. c).

a típushoz tartozó kötésekről, vö. Nr. 1, 10, 26, 27. A makulatúraanyagból jó állapotú nyomtatott misszále lapjai kerültek elő; a szedés pontosan követi a Petrus Liechtenstein velencei műhelyében, 1511-ben nyomtatott *Missale Zagrabienstis*, nyomdásza azonban másféle iniciálékat és menzurális zene lejegyzésére való notációt alkalmazott. Egy utánnyomás emlékét vagy az 1511-es nyomtatvány végül elvetett változatát rejtette a kötés? Bármelyik válasz nyerne megerősítést, a makulatúra ugyancsak Zágrábhoz rendeli a könyvet.

Nr. 55 – Sig.: S. Fr. I. m. 53 | Db 24/c – **Tit.:** Ioannes Andreas [Giovanni d’Andrea], *In primum Decretalium librum novella commentaria* – **Ed.:** Venetiis: Apud Franciscum Franciscum, 1581; 2° – **Frag.:** *Decretum Gratiani cum apparatu Bartolomaei Brixienstis* [Pars II Causa I Qu. 1 Cap. 39–53 | Pars II Causa I Qu. 1 Cap. 53–70], s. 13/2 – **Poss.:** Ex libris Petri Draskovics [...] et Can[onici]. Zagrab[iensis]. – **Cat.:** EDIT16¹⁴⁸ | Mezey 1988, 60 – **Notae:** A possessor megerősíti a kötet zágrábi használatát. A kötésen lévő kézirat további töredékeit ld. Nr. 56, 57.

Nr. 56 – Sig.: S. Fr. I. m. 54 | Db 24/a – **Tit.:** Ioannes Andreas [Giovanni d’Andrea], *In secundum Decretalium librum novella commentaria* – **Ed.:** Venetiis: Apud Franciscum Franciscum, 1581; 2° – **Frag.:** *Decretum Gratiani cum apparatu Bartolomaei Brixienstis* [Pars I Dist. LXIII Cap. 11–25 | Pars I Dist. LXVIII Cap. 6 – Dist. LXXI Cap. 1], s. 13/2 – **Poss.:** ø – **Cat.:** EDIT16¹⁴⁹ | Mezey 1988, 61 – **Notae:** A kötésen lévő kézirat további töredékeit ld. Nr. 55, 57.

Nr. 57 – Sig.: S. Fr. I. m. 55 | Db 24/b – **Tit.:** Ioannes Andreas [Giovanni d’Andrea], *In tertium Decretalium librum novella commentaria* – **Ed.:** Venetiis: Apud Franciscum Franciscum, 1581; 2° – **Frag.:** *Decretum Gratiani cum apparatu Bartolomaei Brixienstis* [Pars I Dist. LXXI Cap. 3 – Dist. LXXIV Cap. 3 | Pars I Dist. LXXIV Cap. 3 – Dist. LXXV Cap. 7], s. 13/2 – **Poss.:** ø – **Cat.:** EDIT16¹⁵⁰ | Mezey 1988, 61–62 – **Notae:** A kötésen lévő kézirat további töredékeit ld. Nr. 55, 56.

Nr. 58 – Sig.: S. Fr. I. m. 66 | D.II.3 – **Tit.:** Thomas Aquinas, OP, *Summa Theologiae I–II* – **Ed.:** Basiliae: [Michael Wenssler], 1485; 2° – **Frag.:** *Liber Sextus Decretalium cum apparatu Ioannis Andreae* [Lib. III Tit. II Cap. 1 – Tit. IV Cap. 2 | Lib. III Tit. VII Cap. 2–7], s. 14 – **Poss.:** ø – **Cat.:** GW, ISTE¹⁵¹ | Mezey 1988, 69–70 – **Notae:** A kötés egyértelműen zágrábi eredetű; a borítóként szolgáló kézirat további töredékét ld. Nr. 47. A könyvet újrakötötték, de a középkori pergamenborítást megőrizte a mester. Az újrakötés „terminus ante quem”-je az előtábla előzőkére ragasztott ex libris felirata alapján 1911.

Nr. 59 – Sig.: S. Fr. I. m. 215 | Rd 55 – **Tit.:** *Disputationum Roberti Bellarmini... De controversiis Christianae fidei adversus huius temporis haereticos... Tomus secundus.* – **Ed.:** Parisiis: Apud Viduam Guilielmi Chavdiere, 1602; 8° – **Frag.:**

¹⁴⁸ <https://edit16.iccu.sbn.it/titolo/CNCE021067>

¹⁴⁹ <https://edit16.iccu.sbn.it/titolo/CNCE021067>

¹⁵⁰ <https://edit16.iccu.sbn.it/titolo/CNCE021067>

¹⁵¹ <https://www.gesamtkatalogderwiegendrucke.de/docs/M46436.htm>; <https://data.cerl.org/istc/it00194000>

missale Zagradiense [Trinitas | Corpus Christi], s. 14 – **Poss.:** ø – **Cat.:** USTC¹⁵² | Mezey 1988, 178 – **Notae:** Mezey nem sorolja a kötést a zágrábi típusba,¹⁵³ a háttábla töredékén látható úrnapi miseanyag ugyanakkor megerősíti a zágrábi eredetet. Az Usuarium adatbázis 180 európai hagyományból adatolja úrnapijára a *Cibavit eos* introitust, míg a töredéken olvasható ritka *Ego sum panis vivus* introitust csak 10 hagyományból, köztük Zágrábból.¹⁵⁴ Az *Ego sum*-introituscsoport tagjai Zágrábot kivéve észak- és nyugat-európai városok, a mai Franciaország, Svájc és Svédország területén találhatók. E kis csoport hagyományait egymással összevetve kiderül, hogy közülük a töredéken látható *Oculi omnium* graduálét kizárólag Zágráb éneklí az ünnepen; az *Ego sum*-introituscsoport 9 másik tagja a *Nisi manducaveritis* graduálét asszignálja úrnapijára.¹⁵⁵ A szóban forgó fragmentumok tehát – a kétlépéses szűrés után megalapozottan állítható – egy zágrábi misszale töredékei, és vélhetően magában a városban kerültek a könyvtáblákra a 17. században már használaton kívüli szerkönyvek egyikéből. A kötésen lévő kézirat további töredékeit ld. Nr. 3, 37.

Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár

A kalocsai érsekség török uralom alatt elpusztult középkori könyvtára pótlására új gyűjteményt hozott létre a 18. század elején. Az érsekek és a káptalan tagjai 1715-től kötelesek voltak magánkönyvtárukat a főegyházmegyére hagyni, ami fokozatos folyamatos gyarapodást tett lehetővé. A műveltség iránt elkötelezett főpapok, különösen Patachich Gábor (1733–1745), Batthyány József (1760–1776), Patachich Ádám (1776–1784) és Kollonitz László (1787–1817) egykori könyvei adják a mai gyűjtemény legértékesebb részét. A lezárt egységekként kezelt érseki hagyatékot, köztük a Bibliotheca Patachichiana és a Bibliotheca Kollonitziana anyagát az 1871-ben befejeződő könyvtárrendezés egyesítette, ekkor a duplumokat is kiemelték, így ma a könyvtárban ezen állományrészek fizikailag nem válnak szét.¹⁵⁶

¹⁵² <https://www.ustc.ac.uk/editions/6000101> – Az USTC elveszett nyomtatványként tartja számon.

¹⁵³ Vö. MEZEY 1988, i. m. 218 (2. c).

¹⁵⁴ Úrnapiján az *Ego sum panis vivus* introitust éneklő hagyományok: Arras, Autun, Cambrai, Évreux, Linköping, Sion, Strängnäs, Troyes, Uppsala, Zagreb, vö. <https://usuarium.elte.hu/research/synopsis?genre=10>.

¹⁵⁵ Vö. <https://usuarium.elte.hu/research/synopsis?genre=30>.

¹⁵⁶ A könyvtár történetéről szóló szakirodalmat ld. KÉKESI János, *A kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár, 1784–1964*, kézirat, Kalocsa, 1964; VÉRTESSY Miklós, *Patachich Ádám ősnymtatvány-gyűjteménye = Magyar Könyvszemle*, 84(1968), 54–61; BOROS István, *A kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár kéziratkatalógusa*, Bp., Országos Széchényi Könyvtár, 1989; BOROS István, *A kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár*, Bp., Balassi, Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár, 1994; TÓTH Tamás, *A Kalocsa-Bácsi Főegyházmegye 18. századi megújulása Patachich Gábor és Patachich Ádám érsekek idején (1733–1784)*, Bp., Kalocsa, METEM, Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár, 2014, különösen 257–262; *A kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár rövid története és válogatott könyvrítkaságai*, szerk. Grócz Zita, Kalocsa, Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár, 2017.

A gyűjtemény teljes átvizsgálása során 11 Mikulic-kötésű könyvet sikerült azonosítani.¹⁵⁷ Kalocsára kerülésük körülményeiről kevés tényszerű ismerettel rendelkezünk. Minthogy azonban a zágrábi püspökség 11. század végi alapításától 1852-ig a kalocsai érsekség szuffragáneusa volt, természetesnek vehetjük a két város közötti egyházi és kulturális kapcsolatokat, amelyek könyvek vándorlásával is együttjárhattak. A bibliofil érsekek közül Patachich Gábor és unokaöccse, Patachich Ádám zágrábi kanonokként kezdte egyházi pályáját,¹⁵⁸ így elvben kölcsönözhetett még a Mikulic-féle könyvtárból. Hasonlóképpen a Zágrábból Kalocsára költöző egyházi személyek ingóságaival is érkezhettek könyvek a városba.¹⁵⁹ Emellett Kollonitz László érsek alatt – aki maga nem volt zágrábi kötődésű – számos feloszlatott kolostori könyvtár anyaga került be a gyűjteménybe, és ezekben szintén lehetett zágrábi eredetű kötet.

Patachich Ádám érsek kalocsai könyvtáráról Werner Vencel könyvkötő és könyvtáros 1817-ben betűrendes katalógust készített.¹⁶⁰ A Bibliotheca Patachichiana egykori állományáról – a későbbi rendezések miatt – ma már csak ezen 11 kötetes kézíratos inventárium igazít el. A Mikulic-kötésű könyvek közül kettőt találunk meg benne (Nr. 60, 61), ám ezek vélhetően utólagos bejegyzések, egy könyvtári átsorolást adhatnak. Emellett szól az a tény is, hogy Patachich váradi püspökként (1759–1776) készített könyvkatalógusa egyik zágrábi kötésű kalocsai könyvet sem tartalmazza.¹⁶¹ Nem igazolható tehát, hogy Patachich Ádám

¹⁵⁷ E helyen mondok köszönetet Bábel Balázs érsek úrnak a kutatás engedélyezéséért, Grócz Zita könyvtárvezetőnek a feltárás során nyújtott pótolhatatlan szakmai és emberi segítségéért, valamint a könyvek átvizsgálásán együtt dolgozó kollégáknak: Czagány Zsuzsának, Göbölösné Gaál Eszternek, Nagy Torma Juliannának, Tóka Borbálának, Csegezi Tamásnének és Enyedi Mózesnek.

¹⁵⁸ Patachich Gábor 1723–1733 között, Patachich Ádám pedig 1741–1759 között viselt zágrábi kanonoki méltóságot, ld. Boros 1994, i. m. 26–27.

¹⁵⁹ Nem valószínű, hogy kalocsai pápi hagyatékból 1782 előtt Mikulic-kötésű könyv szállt volna az érsekségre, mivel a Fogarassi András által készített kalocsai káptalani könyvtári katalógusban egyik alább leírt kötet sem szerepel. Vö. Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár, Ms. 613: Andreas Fogarassi, *Catalogus librorum Bibliothecae... Capituli Metropolitanae Ecclesiae Colocensis, qui libri ad Bibliothecam... Adami... Patachich... mense octobri Anno 1782. translati sunt*, [Colocensis], 1782. Később természetesen hagyatékok útján is bővíthetett a zágrábi kötetek csoportja Kalocsán.

¹⁶⁰ Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár, D 1951: *Catalogus librorum in Bibliotheca Patachichiana existentium opera Wenz. Werner in ordinem redactorum*, [Colocensis], 1817, vol. 1–11.

¹⁶¹ Vö. Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár, Ms. 165/1–2: *Index librorum bibliothecae... Adami... Patachich..., episcopi Varadiensis... 1774.*, [Varadinensis], 1774. A nagyváradi püspökség könyvtárában tudomásunk szerint jelenleg nem őriznek Mikulic-kötésű könyvet. E helyen köszönöm meg Czagány Zsuzsának, hogy korábbi nagyváradi kutatásainak eredményét rendelkezésemre bocsátotta. Vö. EMÖDI András, *A Nagyváradi Római Katolikus Egyházmegyei Könyvtár régi állománya. 1. Ősnyomtatványok, XVI. századi nyomtatványok, Régi Magyar Könyvtár, Katalógus*, Bp., Nagyvárad, Akadémiai, Országos Széchényi Könyvtár, Nagyváradi Egyházmegyei Könyvtár, 2005; Uő, *A Nagyváradi Római Katolikus Egyházmegyei Könyvtár régi állománya, 2, XVII. századi nyomtatványok, Katalógus*, Bp., Nagyvárad, Akadémiai, Országos Széchényi Könyvtár, Nagyváradi Egyházmegyei Könyvtár, 2008.

zágrábi kanonoksága idején vett volna magához könyveket a Mikulić-féle könyvtárból, ugyanakkor – a korabeli katalógusok esetleges pontatlanságai miatt – ki sem zárható, hogy közreműködött néhányuk Kalocsára kerülésében.

Kollonitz László érsek kalocsai könyvgyűjteményéről Werner Vencel ugyancsak készített kézírásos katalógust,¹⁶² abban 8 Mikulić-kötésű könyv szerepel (Nr. 60, 62–68). Emiatt Kollonitz érsek szerepe az alább vizsgált kötetek Kalocsára kerülésében jelentősebbnek tűnik.

Az érseki palota 1780-ban elkészült barokk könyvtártermének egységes megjelenése érdekében az újonnan bevételezett köteteket sok esetben újrakötötték, és ezért nem vethetjük el annak lehetőségét, hogy ekkor Mikulić-féle kötések is megsemmisültek. Más esetekben a könyvkötő meghagyta a korábbi kötést, csak új gerincet ragasztott fel, hogy a polcon álló kötet illeszkedjék a többi közé. Ilyesféle részleges módosítás 5 Mikulić-kötésű könyvön figyelhető meg (Nr. 64–68).

A modern könyvtári pecsétet (KALOCSAI FŐSZÉKESEGYHÁZI KÖNYVTÁR) az alábbiakban nem jelezzük a possessoroknál.

Nr. 60 – Sig.: A 150 – **Tit.:** *Divi Bernardi doctoris suavissimi, ac primi abbatis Claraevallensis operum, tomus alter...* – **Ed.:** Venetiis: Ex Typographia Salicata, 1616; 4° (22 cm) – **Frag.:** missale Zagradiense [Feria VI in Parasceve | Feria V in Cena Domini], 1358 – **Poss.:** Ladislav Gubassocz 1653. Bononiae – **Cat.:** USTC¹⁶³ – **Notae:** A kötet egykori tulajdonosa a bolognai Collegium Illyricum-Hungaricum alumnusa, Gubasóczy László (Ladislav Gubašoci).¹⁶⁴ Könyve vélhetően kanonoki hagyatéka részeként szállt a zágrábi katedrálisra, 1692 körül pedig megkapta mai kötését. Nem szerepel Patachich Ádám váradi könyvkatalógusában; a Bibliotheca Patachichiana Werner-féle kéziratok könyvkatalógusban utólagos bejegyzéssel találjuk, tehát idővel oda sorolhatták.¹⁶⁵ Minthogy a Bibliotheca Kollonitziana katalógusa is jelzi, Kollonitz érsek idejében (1787–1817) kerülhetett Kalocsára.¹⁶⁶ A kötésen lévő kézirat további töredékét ld. Nr. 21.

Nr. 61 – Sig.: A 717 – **Tit.:** *Decretum Gratiani, emendatum et notationibus illustratum, una cum glossis, Gregorii XIII. Pont. Max. iussu editum...* – **Ed.:** Venetiis: Apud Iuntas, 1615; 4° (24 cm) – **Frag.:** missale (Zagradiense?) [Sabb. post Feriam IV in capite ieiunii | Quadr. Dom. I], s. 15 – **Poss.:** Ex Libris J. Pauli [...] (előzőken); Ex libris [...] Zagradiensis (törölve) / Fr[at]is Pauli Jurievich Or[dinis]. S[ancti]. Pauli P[rimi]. E[remitae]. / Conventui Remethensi inscriptus 1742. – **Cat.:** USTC¹⁶⁷ – **Notae:** A címlap egykori zágrábi possessorbejegyzése a törlés ellenére egyértelműen kivethető. A könyv vélhetően a 18. század elején

¹⁶² Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár, Ms. 163/1–8: *Catalogus Bibliothecae Kollonitzianae*, [Colocensis], 1817 k.

¹⁶³ <https://www.ustc.ac.uk/editions/4027547>

¹⁶⁴ Vö. ACCORSI, BRIZZI 1988, i. m. 117–118 (c.161, c.163), 131 (c.182).

¹⁶⁵ *Catalogus librorum in Bibliotheca Patachichiana...*, i. m. vol. 3, s. p., vö. 159. és 161. lábjegyzet.

¹⁶⁶ *Catalogus Bibliothecae Kollonitzianae*, i. m. vol. 1, s. p.

¹⁶⁷ <https://www.ustc.ac.uk/editions/4029114>

Jurievich Pál pálos szerzetes használatába került,¹⁶⁸ majd 1742-ben a Zágráb melletti Remete pálos kolostorának könyvtárához sorolták. Valószínűleg a kötetet a rend jozefinista abolícióját (1786) követően előbb Remetéről Budára vitték, ahogy általában a Zágráb környéki pálos kolostorok könyveit, és onnan került később Kalocsára; emellett elképzelhető az is, hogy közvetlenül jutott Remetéről az érseki központba. A Bibliotheca Patachichiana Werner-féle jegyzékben utólagos bejegyzéssel szerepel,¹⁶⁹ ami ugyancsak az 1786 utáni – és egyúttal Patachich érsek halálát követő – katalogizálást valószínűsíti. A kötésen lévő kézirat további töredékeit ld. Nr. 11, 18, 29.

Nr. 62 – Sig.: C 140 – **Tit.:** Martinus Azpilcueta [Martín de Azpilcueta], *Enchiridion, sive manuale confessoriorum et pœnitentium...* – **Ed.:** Venetiis: Apud Franciscum Zilettum, 1584; 4° (23 cm) – **Frag.:** Petrus Comestor, *Historia scholastica* [*Historia evangelica*, Cap. 29–30 | *Historia evangelica*, Cap. 77–81], s. 13 – **Poss.:** Martini Jantolovich (?) Canonici Zagradiensis m[anu] p[ro]p[ri]a. – **Cat.:** EDIT16¹⁷⁰ – **Notae:** A könyv szerepel a Kollonitz-jegyzékben.¹⁷¹ A kötésen lévő kézirat további töredékét ld. Nr. 6.

Nr. 63 – Sig.: C 1880 – **Tit.:** Dominicus Soto Segobiensis [Domingo de Soto], OP, *De iustitia et iure libri decem...* – **Ed.:** Venetiis: Apud Floravatem à Prato, 1584; 4° (22 cm) – **Frag.:** Augustinus, *De Trinitate* [Lib. IV Cap. 19 | Lib. IV Cap. 9], s. 13/14 – **Poss.:** Georgii Ottavcii Magistri Scholae Cap[ituli]. Zag[rabiensis]. Anno 1596. (részben törölve) / Et amicorum eius ut Arch[idiakon]i Dubicensis, Arch[idiakon]i Varasdiensis. / Dum fueris Romae[,] Romano vivito more, Dum fueris alibi[,] vivito sicut ibi. – **Cat.:** EDIT16¹⁷² – **Notae:** A könyv tulajdonosa 1596-ban Georgius Ottavcius (Juraj Otavčić) volt, a zágrábi káptalani iskola akkori magisztere, akit ugyanabban az évben neveztek ki olvasókanonokká.¹⁷³ A könyv szerepel a Kollonitz-jegyzékben.¹⁷⁴

Nr. 64 – Sig.: D 2755/3 – **Tit.:** Abbas Panormitanus [Niccolò Tedeschi], *Prima interpretationum in secundum Decretal[ium]. librum pars...* – **Ed.:** Lugduni [Lyon]: Ad candentis Salamandrae insigne, apud Senetonios Fratres, 1547; 2° (42 cm) – **Frag.:** Hostiensis [Henricus de Segusio]: *Summa aurea* [Lib. II *Titulus pro derelicto, Titulus pro legato, Titulus pro dote*;¹⁷⁵ *De praescriptione rerum immobilium*¹⁷⁶ |

¹⁶⁸ Jurievich Pál nevét először 1713-ben, utoljára 1725-ben említi az *Annalium Eremiticorum Ordinis Fratrum Eremitarum S. Pauli Primi Eremitae. Volumen secundum... ab anno 1663 usque ad annum 1727...*, Posonii, Typis Haeredum Royerianorum, 1743, 344, 586. Jurievich egy másik hajdani könyvét ld. Szeged, SZTE Klebelsberg Könyvtár, RA 1048.

¹⁶⁹ *Catalogus librorum in Bibliotheca Patachichiana...*, i. m. vol. 6, s. p.

¹⁷⁰ <https://edit16.iccu.sbn.it/titolo/CNCE003721>

¹⁷¹ *Catalogus Bibliothecae Kollonitzianae*, i. m. vol. 1, s. p.

¹⁷² <https://edit16.iccu.sbn.it/titolo/CNCE035939>

¹⁷³ Vö. ACCORSI, BRIZZI 1988, i. m. 40 (c.49).

¹⁷⁴ *Catalogus Bibliothecae Kollonitzianae*, i. m. vol. 7, s. p.

¹⁷⁵ HOSTIENSIS [Henricus de Segusio], *Aurea Summa, Nicolai Superantii novis atque eruditiss adnotationibus...*, Coloniae, Sumptibus Lazari Zetzneri Bibliopolae, 1612, 633–634.

¹⁷⁶ *Uo.*, 645–646.

Lib. II *De praescriptione rerum immobilium*¹⁷⁷, s. 13 – **Poss.:** ø – **Cat.:** USTC¹⁷⁸ – **Notae:** A nyomtatvány címlapja hiányzik. A gerincet világosabb bőrcsíkkal utólag megerősítették, és a rátét részben fedi a fragmentumokat; a sarokborítások eredetiek. A könyv szerepel a Kollonitz-jegyzékben.¹⁷⁹

Nr. 65 – Sig.: D 2755/4 – **Tit.:** Abbas Panormitanus [Niccolò Tedeschi], *Secunda interpretationum in secundum Decret[alium]. librum pars...* – **Ed.:** Lugduni [Lyon]: Ad candentis Salamandrae insigne, apud Senetonios Fratres, 1547; 2° (42 cm) – **Frag.:** Zacharias Chrysopolitanus, *In Unum ex Quattuor, sive De concordia Evangelistarum libri IV* [Lib. IV Cap. 180–181 + index | Lib. IV Cap. 181], s. 12 – **Poss.:** ø – **Cat.:** USTC¹⁸⁰ – **Notae:** A gerincet világosabb bőrcsíkkal utólag megerősítették, és a rátét részben fedi a fragmentumokat; a sarokborítások eredetiek. A könyv szerepel a Kollonitz-jegyzékben.¹⁸¹ A kötésen lévő kézirat további töredékeit ld. Nr. 25, 38–42, 51, 52, 70.

Nr. 66 – Sig.: D 2755/5 – **Tit.:** Abbas Panormitanus [Niccolò Tedeschi], *Tertia interpretationum in secundum Decretal[ium]. librum pars...* – **Ed.:** Lugduni [Lyon]: Ad candentis Salamandrae insigne, apud Senetonios Fratres, 1547; 2° (42 cm) – **Frag.:** *Biblia sacra cum glossa interlineari ordinaria* [II Esr 3,5–16 | II Esr 1,3–2,12 és 5,11–19], s. 13 – **Poss.:** ø – **Cat.:** USTC¹⁸² – **Notae:** A gerincet világosabb bőrcsíkkal utólag megerősítették, és a rátét részben fedi a fragmentumokat; a sarokborítások eredetiek. A könyv szerepel a Kollonitz-jegyzékben.¹⁸³ A kötésen lévő kézirat további töredékeit ld. Nr. 15, 17, 24, 43, 53, 67.

Nr. 67 – Sig.: D 2755/6 – **Tit.:** Abbas Panormitanus [Niccolò Tedeschi], *In tertium Decretalium librum interpretationes...* – **Ed.:** Lugduni [Lyon]: Ad candentis Salamandrae insigne, apud Senetonios Fratres, 1547; 2° (42 cm) – **Frag.:** *Biblia sacra cum glossa interlineari ordinaria* [II Par 5,10–6,13 és II Esr 7,53–70 | II Par 7,8–8,6 és I Esr 1,2–6], s. 13 – **Poss.:** ø – **Cat.:** USTC¹⁸⁴ – **Notae:** A gerincet világosabb bőrcsíkkal utólag megerősítették, és a rátét részben fedi a fragmentumokat; a sarokborítások eredetiek. A nyomtatvány címlapja hiányzik. A könyv szerepel a Kollonitz-jegyzékben.¹⁸⁵ A kötésen lévő kézirat további töredékeit ld. Nr. 15, 17, 24, 43, 53, 66.

Nr. 68 – Sig.: D 2755/7 – **Tit.:** Abbas Panormitanus [Niccolò Tedeschi], *In quartum et quintum Decretalium lib[rum]. interpretationes...* – **Ed.:** Lugduni [Lyon]: Ad candentis Salamandrae insigne, apud Senetonios Fratres, 1547; 2° (42 cm) – **Frag.:** *breviarium (Zagrabiense?)* [Quadr. Dom. III | Quadr. Hebd. III

¹⁷⁷ *Uo.*, 643–644, 636–637.

¹⁷⁸ <https://www.ustc.ac.uk/editions/149861>

¹⁷⁹ *Catalogus Bibliothecae Kollonitzianae*, i. m. vol. 1, s. p.

¹⁸⁰ <https://www.ustc.ac.uk/editions/149878>

¹⁸¹ *Catalogus Bibliothecae Kollonitzianae*, i. m. vol. 1, s. p.

¹⁸² <https://www.ustc.ac.uk/editions/149897>

¹⁸³ *Catalogus Bibliothecae Kollonitzianae*, i. m. vol. 1, s. p.

¹⁸⁴ <https://www.ustc.ac.uk/editions/149826>

¹⁸⁵ *Catalogus Bibliothecae Kollonitzianae*, i. m. vol. 1, s. p.

Feria II], s. 14/15 – **Poss.:** ø – **Cat.:** USTC¹⁸⁶ – **Notae:** A gerincet világosabb bőrcsíkkal utólag megerősítették, és a rátét részben fedi a fragmentumokat; a sarokborítások eredetiek. A könyv szerepel a Kollonitz-jegyzékben.¹⁸⁷

Nr. 69 – Sig.: K 1629 – **Tit.:** Abbas Panormitanus [Niccolò Tedeschi], *In secundum Decretalium librum luculentissima commentaria...* – **Ed.:** Venetiis: Apud Bernardinum Maiorinum Parmensem, 1569; 4° – **Frág.:** ? [ø | ø] – **Poss.:** ø – **Cat.:** EDIT16¹⁸⁸ – **Notae:** A kötés középkori töredékei elvesztek, a táblákon karoling írás lenyomata kivehető. A könyv előzéke rendhagyó módon kék színű papírból készült (utólagos?), és bőr kötőszalagok nyomai látszanak a táblákon.

Nr. 70 – Sig.: K 2466 – **Tit.:** Coll. 1. [Bonifacius VIII, papa], *Sextus Decretalium liber, Aegidii Perrini opera suae genuinae integritati restitutus...* Coll. 2. *Clementis Quinti Constitutiones (quas vulgo Clementinas vocant) ab Aegidio Perrino fideliter emendatae...* Coll. 3. Johannes XXII, papa, *Extravagantes...* – **Ed.:** Lugduni [Lyon]: Ad Salamandrae, Apud Sennetonios Fratres, 1554; 2° (39 cm) – **Frág.:** Zacharias Chrysopolitanus, *In Unum ex Quattuor, sive De concordia Evangelistarum libri IV* [Lib III. Cap. 147–149 | Lib. III. Cap. 148–149], s. 12 – **Poss.:** Joannis Pottak Cathalogo inscriptus 1648. – **Cat.:** USTC¹⁸⁹ – **Notae:** Az egykori possessor, Ivan Pottak 1643-ban a Collegium Croaticum Viennense hallgatója volt.¹⁹⁰ Nem világos, milyen katalógusba vették fel a könyvet 1648-ban. Esetleg Pottak személyes könyvjegyzékére utal a bejegyzés? A könyv mindenestre kötése alapján már bizonyosan a zágrábi katedrálisban volt valamivel 1692 előtt (6. ábra). A kötésen lévő kézirat további töredékeit ld. Nr. 25, 38–42, 51, 52, 65.

A hasonlóság ellenére nem bizonyultak a Mikulić-féle kötéstípushoz tartozónak a Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár D 496,¹⁹¹ K 3200¹⁹² és K 3819¹⁹³ jelzetű könyvei.

¹⁸⁶ <https://www.ustc.ac.uk/editions/149820>

¹⁸⁷ *Catalogus Bibliothecae Kollonitzianae*, i. m. vol. 1, s. p.

¹⁸⁸ <https://edit16.iccu.sbn.it/titolo/CNCE049612>

¹⁸⁹ <https://www.ustc.ac.uk/editions/113424>

¹⁹⁰ IVANČAN, Ljudevit, *Bečki kolegij zagrebačke biskupije = Bogoslovska smotra*, 17(1929), Broj 3, 333. Online: <https://hrcak.srce.hr/42094>.

¹⁹¹ A gerinc Werner Vencel barokk rátétje; vélhetően ugyancsak ő színezte meg a középkori töredéket barnás páccal és díszítette vaknyomásos mintákkal. A jelenlegi sarkok utólagosak, a töredék benyúlik alájuk, azaz eredetileg az egész táblát fedte a fragmentum. A kötet méretében (2°) ezzel a megoldással nem találkoztunk a zágrábi anyagban.

¹⁹² A táblák barna bőrből készült sarkait a középkori pergamenre ragasztották, eredetileg tehát az egész táblát fedte a fragmentum. A sarkokat és a gerincet borító barna bőrnek a táblákra eső részét vaknyomással díszítették, amely szintén nem jellemző a Mikulić-féle kötésre. Hasonlóval 18. század eleji császári kéziratok kötésén találkoztunk, vö. Nadbiskupijski arhiv u Zagrebu, Zborni kaptol čazmanski, Knj. 22 („Prothocollum Capituli Chasmensis 1705–1709”) és Knj. 23 („Prothocollum Venerabilis Capituli Chasmensis pro Expeditionibus Ecclesiasticis”).

¹⁹³ A gerinc és a sarkok anyaga, színe hasonlít a Mikulić-féle típuséra, de egyrészt a tábla papírborítású, másrészt a bőrrészek azon felül helyezkednek el. Ezeken ama tény sem változtat, hogy



6. ábra. A Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtárban őrzött 12. századi Chrysopolitanus-töredékek egyike (Nr. 70, előtábla)

Összegzés

A kutatásunk során azonosított 70 Mikulic-kötésű könyv fragmentumai között, ahogy fentebb láttuk, számos összetartozik. E kisebb csoportok egykori kéziratokat jelölnek ki, amelyek 1692 körül egymás mellett sorakozhattak a zágrábi püspök által megbízott könyvkötő asztalán, várva, hogy alapanyagul szolgálhassanak a nyomtatványok bekötéséhez. Vélhetően a pergamenoldalak mérete és a bekötendő könyv táblájának nagysága alapján döntött a mester, hogy épp melyik kódexhez nyúljon nyersanyagért; ám az is lehet, hogy különösebb megfontolás nélkül, sorban használta el a neki átadott kéziratokat. A munkafolyamat végére a kódexek többsége teljes terjedelemben a könyvtáblákra kerülhetett. A BNS II esetében például bizonyosan így történt, hiszen a hajdani esztergomi breviárium elejéről, közepéről és végéről egyaránt ismerünk könyvkötésen lévő töredékeket.¹⁹⁴

az 1617-es kiadású könyvben a zágrábi jezsuita kollégium évszám nélküli possessorbejegyzése olvasható: „Soc[ietatis]. JESU Coll[egii]. Zagrab[iensis]. Cath[alogo]. inscriptus”.

¹⁹⁴ Vö. SZOLIVA 2019, i. m. 324–328; SZOLIVA 2021, i. m. 257–260.

Összesen 21 kéziratot különböztethetünk meg a táblákon, amint az alábbi összeállításban látható.¹⁹⁵

Biblikum:

1. *Biblia sacra cum glossa interlineari ordinaria*, s. 13: Nr. 15, 17, 24, 43, 53, 66, 67
2. *Vulgata*, s. 14: Nr. 31, 50¹⁹⁶
3. Zacharias Chrysopolitanus, *In Unum ex Quattuor, sive De concordia Evangelistarum libri IV*, s. 12: Nr. 25, 38, 39, 40, 41, 42, 51, 52, 65, 70¹⁹⁷
4. Petrus Comestor, *Historia Scholastica*, s. 13: Nr. 6, 62

Teológia:

5. Augustinus, *De Trinitate*, s. 13/14: Nr. 63
6. Magister Bandinus, *Sententiarum Liber Primus*, s. 14: Nr. 35
7. Joachim da Fiore, *Liber Concordiae Novi ac Veteris Testamenti*, s. 13: Nr. 4, 9, 13, 19, 36
8. Petrus Lombardus, *Sententiarum libri IV*, s. 13: Nr. 14, 22, 23¹⁹⁸
9. Petrus Lombardus, *Sententiarum libri IV*, s. 14/1: Nr. 2, 28, 34

Liturgia:

10. *Breviarium notatum Strigoniense* (BNS II), s. 13/2: Nr. 5, 7, 8, 30, 33, 44, 45
11. *breviarium*, s. 13/14: Nr. 46¹⁹⁹
12. *breviarium* (Zagrabiense?), s. 14/15: Nr. 68
13. *missale Zagrabiense*, 1358: Nr. 21, 60²⁰⁰
14. *missale Zagrabiense*, s. 14: Nr. 3, 37, 59

¹⁹⁵ Az összesítésben nem szerepel a Horvát Tudományos és Művészeti Akadémia (HAZU) Levéltárában őrzött, egyelőre azonosítatlan tartalmú töredék és a Nr. 69 elveszett töredéke.

¹⁹⁶ Vö. Zagreb, Metropolitanska knjižnica, M 9292; kiadva: MAGIĆ 2016, i. m. 40 (illusztráció).

¹⁹⁷ A Chrysopolitanus-kézirat fentebb említetteken túl ismert hordozókönyvei: Zagreb, Metropolitanska knjižnica, MR 1003, MR 1007, MR 1047, MR 1169, MR 1014, MR 1143, MR 1056, MR 1156, MR 1158, M 2106, M 2118, M 2119, M 2120, M 2133/1–2, M 3772, M 5894, M 12308, M 6498, M 6502, M 6458, M 6472, M 22478/1–2, M 8997, M 10777, M 7635, M 7725, M 22479, M 24581, M 9224, M 24609, M 24610, M 24619/1, M 24620, M 10793, M 10717, M 10781, M 10510, M 10517, M 7925, M 11859, M 9287, M 25049, M 7228, M 13137, M 13909, M 10636, M 25421, M 25424, M 25428, M 1445, M 5154, M 5864, M 7451, M 7628, M 7322, M 7878, M 8019, M 8027, M 8406, M 8643, M 10762, M 10763, M 10894, M 11367, M 11179, M 12219, M 12542, M 24423/1. A 12. századi értékes kézirat tehát összesen 71 horvátországi és 9 magyarországi köteten maradt fenn eddigi ismereteink szerint.

¹⁹⁸ Vö. Zagreb, Metropolitanska knjižnica, MR 1168 stb.

¹⁹⁹ Vö. Zagreb, Metropolitanska knjižnica, M 4606, M 5824, M 9098 stb.

²⁰⁰ Vö. Zagreb, Metropolitanska knjižnica, M 10687, M 11974, M 17682 stb.

15. missale (Zagrabiense?). s. 15: Nr. 11, 18, 29, 61²⁰¹
16. pontificale Romanum (G. Durandus), s. 13: Nr. 16²⁰²

Kánonjog:

17. *Decretum Gratiani cum apparatu Bartolomaei Brixienensis*, s. 13: Nr. 1, 10, 26, 27, 54
18. *Decretum Gratiani cum apparatu Bartolomaei Brixienensis*, s. 13/2: Nr. 55, 56, 57²⁰³
19. *Liber Sextus Decretalium cum apparatu Ioannis Andreae*, s. 14: Nr. 47, 58
20. Hostiensis, *Summa aurea*, s. 13: Nr. 64

Csillagászat:

21. *Tabulae astronomicae illustrissimi Alfontii regis Castellae*, s. 15: Nr. 12

Az egykori kódexek közül négy biblikus témájú (Vulgata, kommentált Vulgata, evangéliumharmónia és Szentírás-parafrázis), öt teológiai traktátus, hét liturgikus (breviáriumok, misszálék, pontifikále), négy kánonjogi tartalmú, egy pedig csillagászati. Öt kötetről hiányzik ma a középkori fragmentum.²⁰⁴ A középkorban népszerű teológiai munkákból, Petrus Lombardus *Sententiarum libri IV* című írásából, valamint Gratianus dekrétumának kommentált változatából két-két másolat is kötésre került. A jelen töredékkutatás fontos eredménye, hogy Zacharias Chrysopolitanus evangéliumharmóniájának (*In Unum ex Quattuor*) korai, 12. századi másolatából már összesen 160 töredéket ismerünk (6. ábra),²⁰⁵ a 13. századi *Breviarium notatum Strigoniense* (BNS) második, szanktorále kötetéből pedig immáron 272 töredéket (4–5. ábra).²⁰⁶

A kutatás két irányban folytatódhat: a törzsgyűjteményen kívül és belül.

Egyrészt fontos volna megkeresni a törzsgyűjteményből elszármazott, még lappangó köteteket. Először is Zágráb még nem vizsgálta régi könyves gyűjteményeit teljeskörűen ellenőrizni kell, hiszen magában a városban a legnagyobb az esély a Mikulić-féle kötések felbukkanására. Hasznos volna a zágrábi egyházmegye 18. századi területére kiterjeszteni e vizsgálatot. A magyarországi könyvtárak (különösen az Országos Széchényi Könyvtár) 15–17. századi nyomtatványállományának ellenőrzése is hozhat még jelentősebb eredményeket.

²⁰¹ Vö. Zagreb, Metropolitanska knjižnica, MR 1161 stb.

²⁰² Vö. Zagreb, Metropolitanska knjižnica, M 359, MR 1039, MR 1063, MR 1119, MR 1178, MR 1185, M 8647, M 11622, M 9269, M 11388, M 11622 stb.

²⁰³ Vö. Zagreb, Metropolitanska knjižnica, MR 1090 stb.

²⁰⁴ Ld. Nr. 20, 32, 48, 49, 69.

²⁰⁵ Ld. a 197. lábjegyzetben. Vö. MEZEY László, *Deákság és Európa. Irodalmi műveltségünk alapvetésének vázlatja*, Bp., Akadémiai, 1979, 137.

²⁰⁶ A jelen tanulmányban közölt töredékeken kívül a törzsgyűjteményben azonosítottakat ld. SZOLIVA 2019, i. m. 324–328; SZOLIVA 2021, i. m. 257–260.

Másrészt a Metropolitanska knjižnica anyagán belül a régi nyomtatványokon megőrzött középkori fragmentumok teljes, szisztematikus digitalizálásával és elemzésével a fentebb leírt 21 kódex számos további részlete azonosítható volna, sőt, további kéziratok összefüggő töredékeire is számíthatunk. Komoly eredményeket ígér e nagyszabású kutatási terv – amelyet leginkább egy horvát–magyar szakmai összefogás keretében lehet teljesíteni –, hiszen ezáltal értékes középkori kéziratok rekonstrukciója válna lehetségessé, és a középkori Zágráb műveltségét jelző értékes forrásokhoz juthatnánk.

Szoliva, Gábor OFM

**Printed Books from the Late 17th-Century Library
of Zagreb Cathedral in Croatian and Hungarian Collections
– Results of Research into a Special Type of Book Binding
("Mikulić Binding")**

The old printed books of the historic library of Zagreb cathedral (today housed in the Metropolitanska knjižnica u Zagrebu or Metropolitan Library, Zagreb) were given a special kind of binding around 1692. The bookbinder glued onto the covers of the printed books pieces of medieval parchment codices in a very special way. The binding that resulted (generally referred to as "Metropolitanski uvez" or "Metropolitan binding" in the Croatian literature on the subject) resembles half-leather binding, the crucial difference being that, with the books of the cathedral, parchment was used instead of paper. Around 1692, when Aleksandar Mikulić, the bishop of Zagreb (1688–1694), had a new building erected for the cathedral library, between 2000 and 3000 books were bound in this particular way, to safeguard the printings.

In this paper, I give a detailed description of this special type of binding and also survey the history of the cathedral library. Between 1692 and 1846, when Zagreb canons were allowed under strict conditions to borrow books from the collection, several volumes went their way. According to present knowledge, outside the Metropolitanska knjižnica, at least 5 libraries in Croatia and 3 in Hungary have preserved altogether 70 books bound in this way. For this reason, I introduce a new term for the type of binding, namely "Mikulić binding", as the majority of the books kept outside the Metropolitanska knjižnica were never stored in this modern collection, but in the library of Zagreb cathedral, which had existed only until 1906.

I give a short history of the collections where books bound in this way are preserved; publish detailed bibliographical descriptions of the volumes in question; identify the manuscripts found on the bindings; and try to reconstruct the itinerary of the books with the help of the possessors' notes. I was finally able to identify 21 codices surviving on bindings in either a small or relatively large number of fragments; these manuscripts had been used as raw material by the 17th-century bookbinder working at Zagreb. One of these manuscripts is the 13th-century notated breviary of Esztergom (Strigonium), which was identified in 258 fragments on bindings in the Metropolitanska knjižnica in 2019. My recent research has discovered 14 further fragments taken from this invaluable codex.

Keywords: medieval fragmentology, Zagreb, Metropolitanska knjižnica, binding, Aleksandar Mikulić, Esztergom, Strigonium.